

Sürdürülebilir Günce

Sürdürülebilir Yaşam Eğitimi Derneği (SUYED)

Altı ayda bir yayınlanır Yıl:4 Sayı:5 Ocak, 2026

«Züccaciye dükkanına dalan 'fil' e karşı kendi halinde yaşayan 'salyangoz' u savunmak»
Küçük Güzeldir (E. Schumacher)

1

İklim ikiyüzlülüğü ve Grönland
Tartışmaları

Prof. Dr. Hakan Reyhan

2

Orman bizim için çok şey yapıyor, peki ya biz

Prof. Dr. Murat Alan

3

Bir biyoçeşitlilik hikayesi

Prof. Dr. Kemal Yürümezoğlu ve Fatma Ertürk

4

Bir kıydan evrime ve sürdürülebilirliğe bakmak

Çağatay Nalçaoğlu

+

Birbirinden değerli bir çok makale

Prof. Dr. Oğuz Özdemir
Sürdürülebilirliğin Doğuşunda Bir Dönemeç: 70'li
Yıllar

Sürdürülebilir Günce

Altı ayda bir yayımlanan süreli aktüel dergi

Sahibi: Prof. Dr. Oğuz ÖZDEMİR

Editör Kurulu

Editör: Prof. Dr. Abbas ERTÜRK

Editör Doç. Dr. Fatma TEZCAN

Üye: Doç. Dr. Hakan IŞIK

Üye: Dr. Öğretim Üyesi Mustafa GİRĞİN

Üye: Prof. Dr. Kemal YÜRÜMEZOĞLU

Üye: Prof. Dr. Naim UZUN

Üye: Salih BOZKURT

Düzenleme: İsmail Atıl TÜRK

Not: Yazıların içeriğinden doğacak olan her türlü sorumluluk yazar(lar)a aittir.

İletişim :
Prof. Dr. Oğuz Özdemir
Eğitim Fakültesi Kat 4
Kötekli kampüsü
Menteşe / Muğla
oozdemir@mu.edu.tr

Kapak tasarım: Abbas ERTÜRK

Arka kapak: https://www.allianz.com.tr/tr_TR/seninle-guzel/surdurulebilirlik-nedir.html

Sürdürülebilir Yaşam Eğitimi Derneği'nin yayın organıdır. Her türlü hakları sakıdır.

İÇERİK ve AKIŞ

Editörler Kurulu		i
İçerik ve Akış		ii
Önsöz	Prof. Dr. Oğuz ÖZDEMİR	1
Sürdürülebilirliğin Doğuşunda Bir Dönemeç: 1970'li Yıllar	Prof. Dr. Oğuz ÖZDEMİR	2
İklim İkilyüzlülüğü ve Grönland Tartışmaları	Prof. Dr. Hakan REYHAN	6
Ormanlar Bizim için Çok Şey Yapıyor, Peki Ya Biz?	Prof. Dr. Murat ALAN	9
Limitimizi Yine Aştık	Doç. Dr. Fatma TEZCAN	13
ir Biyoçeşitlilik Hikayesi	Prof. Dr. Kemal YÜRÜMEZOĞLU Fatma ERTÜRK	16
Bir Kıyıda Evrime ve Sürdürülebilirliğe Bakmak	Çağatay NALÇAOĞLU	22
Sürdürülebilirliğe Geçiş için Disiplinlerötesine Uzanmak	Salih BOZKURT	23
Felsefeyi Seyahat Ederken Öğrendim	İbrahim ÇALIŞGAN	25
Kitap Önerisi: Altı Harfli Bir Tatlı-Şermin Yaşar	Fatma GÜDER	28

Sevgili okur,

Sürdürülebilir Yaşam Eğitimi Derneği (suyed.com.tr) olarak yayımladığımız “***Sürdürülebilir Günce Dergisi***”nin 5. Sayısı ile sizlere tekrar merhaba demenin haklı gururu içindeyiz.

Tekrar hatırlatmak isteriz ki; sürdürülebilirlikle ilgili farklı bilimsel bilgi, kavram ve fikirlerin popüler üslupla paylaşıldığı bir platform olarak benzersiz bir girişimi sürdürmekteyiz. Bu açıdan, bu çabamızın ülkemizde sürdürülebilirlik olgusunun bütüncül bir bakışla anlaşılması ve sürdürülebilir yaşam kültürünün inşası yolunda ayrı bir yer tutacağından eminiz.

Dergimizin bu sayısı da önceki sayılar gibi oldukça dolu... Neredeyse yok yok....

Prof. Dr. Oğuz Özdemir, “Sürdürülebilirliğin Doğuşunda Bir Dönemeç: 70’li yıllar” adlı baş yazısında 1970’li yıllarda oldukça daracık bir zaman aralığında birbirinden farklı düşünürlerin baş yapıt niteliğindeki eserleriyle günümüz sürdürülebilirlik vizyonunun temellerinin nasıl atıldığını ortaya koymaktadır.

Prof. Dr. Hakan Reyhan, “İklim ikiyüzlülüğü ve Grönland Tartışmaları” ABD başkanı Trump’un çıkışıyla tekrar gündeme oturan, gelişmeyi ABD ve Batı ülkelerinin karbon ticaretine ilişkin paylaşım kavgası ışığında işlemekte ve görünenin arkasındaki gerçekliği su yüzüne çıkarmaktadır.

Prof. Dr. Murat Alan, “Orman bizim için çok şey yapıyor, peki ya biz” başlıklı yazısında bir ormancı olarak orman ekosisteminin karakteristik özellikleri işledikten sonra, orman yangınları, orman kesimi vb. insan etkileriyle orman varlığının nasıl tahrip edildiğine dikkat çekmekte; sürdürülebilir gelecek için orman varlığının korunmasının kritik önemini tekrar hatırlatmaktadır.

Doç. Dr. Fatma TEZCAN, “Limitimizi Yine Aştık” başlıklı yazısında günümüz modern yaşam tarzının yeryüzünü taşıma kapasitesini nasıl aştığını hatırlatmakta ve gezegenin sınırlarıyla uyumlu bir yaşama çağrı yapmaktadır.

Prof. Dr. Kemal Yürümezoğlu ve Fatma Ertürk’ün kaleme aldığı “Bir biyoçeşitlilik hikayesi” başlıklı röportaj yazısında yakın bir zamanda NTV Radyo “Doğa Konuşmaları” programında yazarlarla yapılan programın tanıtımına yer verilmektedir. Bir araştırmacının pandemi döneminde kampüste yeni yeşermiş bir palamutun izini sürmesiyle başlayıp adeta botanik parkına dönüşen bir maceranın heyecan verici hikayesini bulacaksınız bu röportajda.

Çağatay Nalçaoğlu, “Bir kıyıda evrime ve sürdürülebilirliğe bakmak” başlıklı yazısında deniz kıyısından evrime ve sürdürülebilirliğe doğru genişleyen düşünce serüvenini bizimle paylaşmaktadır.

Salih Bozkurt “Sürdürülebilirliğe geçiş için disiplinlerötesine uzanmak” isimli yazısında ise oldukça çetin bir akademik tartışma olan uzmanlaşma, indirgemecilik, bütüncül bakış, disiplinlerötesilik türü kavramların izinden sürdürülebilirliğe geçişe nasıl uzanabileceğimize ışık tutmaktadır.

Önceki sayılarımızda da katkıda bulunan emekli hakim İbrahim Çalışgan, “Felsefeyi seyahat ederken öğrendim” başlıklı yazısında çağdaş bir seyyah olarak gezdiği yerlerdeki gözlemlerini ve tanık olduğu kültürel zenginliği bizimle paylaşmaktadır.

Bu sayıya birbirinden değerli yazılarıyla katkıda bulunun bütün yazarlara gönülden teşekkür ederiz.

İyi okumalar,

Sürdürülebilir olmak ve kalmak dileklerimizle,

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİN DOĞUŞUNDA BİR DÖNEMEÇ: 1970'Lİ YILLAR

Prof. Dr. Oğuz Özdemir

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi-Eğitim Fakültesi

Sevgili okur,

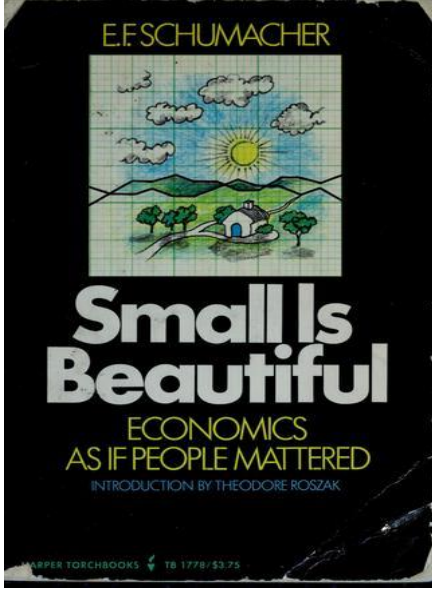
Malumunuz insanın düşün serüvenine ve tarihin akışına belirli kritik dönemeçler yön vermiştir. Modern bilimin doğuşu (14.y.y), aydınlanma (17. y.y), sanayileşme (19.y.y) tarihinin akışını değiştiren belirleyici kilometre taşları olarak iz bırakmıştır. Ancak, modern çağda öyle bir dönem vardır ki, bu daracık zaman aralığında başlayan düşünsel uyanış eşiğinde olduğumuz sürdürülebilirlik çağının tohumları atılmıştır. Bu yazıda, modern anlamda sürdürülebilirlik fikrinin temellerinin atıldığı 1960-1970'li yıllar mercek altına alınmakta ve bu dönemde hissedilmeye başlayan sürdürülemez durumun hangi açılardan hangi yansıtıldığı ve bunun aşılması yolunda ne tür vizyonların ortaya konduğu özetle açıklanmaktadır. Kısaca, günümüzün birincil gündemi olan sürdürülebilirliğin tohumlarının daracık zaman aralığında farklı açılardan nasıl atıldığına dikkat çekilmektedir.

Kapitalist iktisadi sistemi frenlenmesi: Büyümenin Sınırları (The Limits of Growth, 1972):

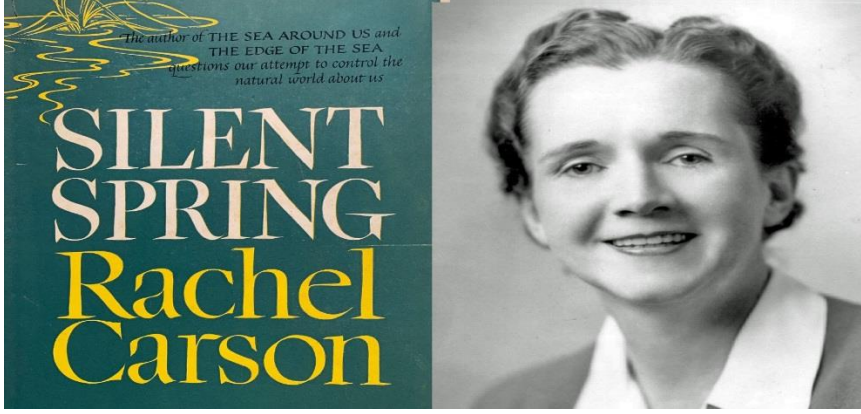
1960'lı yıllarda dönemin bir grup düşünürün bir araya geldiği “Roma Kulübü” tarafından yayımlanan raporda, İkinci dünya savaşı sonrası atağa geçen hızlı büyüme ve kalkınma modelinin gezegenin taşıma kapasitesini zorladığı ve bu nedenle sürekli büyüme paradigmasının gerçekçi ve doğru olmadığına dikkat çekilmiş; buradan hareketle gezegenin sınırlarını gözeten yeni bir ekonomik modelin inşası çağrısı yapılmıştır. Arkasından söz konusu rapor Meadows ve arkadaşları tarafından “Büyümenin sınırları” adıyla kitap şeklinde yayımlanır. Söz konusu eser, kapitalist ekonomi politığının ekolojik kaygıyla ilk kez sorgulandığı eser olması nedeniyle yayımlandığı dönemde büyük yankı uyandırır ve halen geçerliğini koruyan bir baş yapıt haline dönüşür.

Züccaci dükkanına dalan Fil’e karşı kendi halinde yaşam süren “salyongoz” u savunmak: Küçük Güzeldir (Small is Beautiful, 1973):

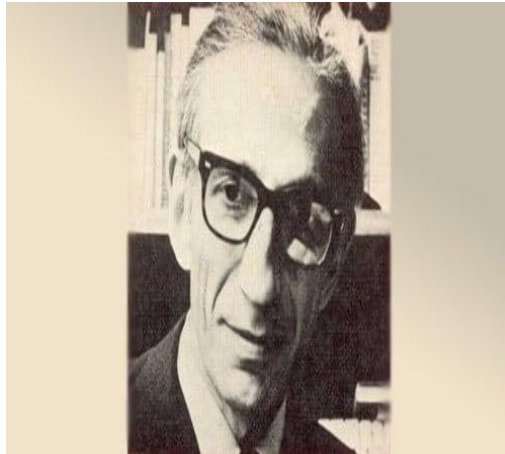
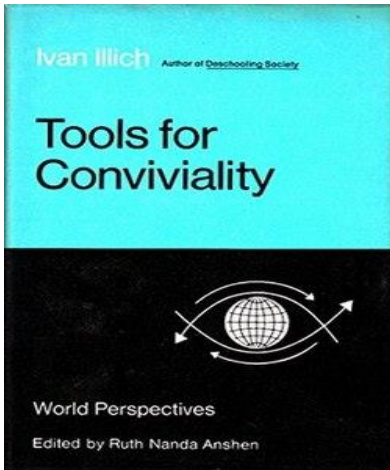
Almanya’da aristokrat bir ailede dünyaya gelen Ernest Friedrich Schumacher (1911-1977) Columbia Üniversitesi’nde ekonomist ünvanıyla öğrenimini tamamlar. Britanya Kömür Komisyonu’nun ekonomi danışmanı olarak Afrika’da kömür yataklarının keşfi ve işletilmesinde görev alır. Ancak, Schumacher’in Burma’ya yaptığı bir ziyaret hayatının akışında adete dönüm noktası olur. Bu ziyarette, sanayileşmenin ve teknolojik gelişmenin toplumlar arasındaki eşitsizliği artırdığını fark etmesiyle ekonomik büyüme yaklaşımını sorgulamaya başlar ve bunun yerine **kapital ve enerji birikimine dayalı olmayan alternatif bir ekonomik modeli tasarlamaya başlar**. Bu düşüncesini, “Küçük güzeldir” 1973’ yılında “Küçük güzeldir: Small is Beautiful) adlı kitap şeklinde yayımlar. Schumacher kitabında, özetle dönemin yerleşik büyüme ve tüketim modelini detaylı şekilde sorgulamakta ve buna alternatif olarak “küçük” metaforuyla simgeleşen daha katılımcı, işbirlikçi ve dayanışmacı üretim ve minimal tüketim modelini önerir. Schumacher, söz konusu eserinde sürekli büyümeye yönelik iktisadi sistemin yarattığı tekelleşme, doğa tahribatı, vb. etkileri bütün yönleriyle ortaya koymakta ve bu modelin sürdürülebilir olmadığını bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır. Bunun yerine, küçük metaforuyla simgeleşen doğayla daha uyumlu üretim, tüketim ve paylaşım/dayanışma modelini önermektedir. Schumacher’in ortaya attığı model, Dünya çapında yarattığı etki ile daha fazla büyüme ve tüketim odaklı iktisadi modelin yıkıcı sonuçlarının fark edilmesi ve bunun yerine daha paylaşımcı ve işbirlikli bir sosyo-ekonomik modelin olanaklılığı açısından dönemeç olmuştur.

Yeşil devrim harikası olarak lanse edilen DDT’lere karşı yaşamı savunmak: Sessiz Bahar (Silent Spring, 1962).

1907 yılında Amerika’da dünyaya gelen Rachel Carson deniz biyoloğu uzmanlığında akademik kariyer yapar. 1939 yılında İsveçli kimyager Paur Erman tarafından icad edilen ve “yeşil devrim” şeklinde hızla yaygınlaşmaya başlayan böcek öldürücü (DDT)’lerin kullanımının canlı yaşamında yol açabileceği yıkıcı etkileri ilk fark eden ve buna karşı savaş açan kişidir Rachel Carson, yaptığı bilimsel araştırma ve gözlemlerle kararlılıkla DDT kullanımının yıkıcı sonuçlarını bilimsel olarak ortaya koymuş ve bunların yasaklanması için mücadele vermiştir. Dönemin akademik çevresinden gerekli desteği görememesi üzerine bu kez toplumu bu konuda uyandıracak “Sessiz Bahar” isimli kitabını yayınlamıştır. Söz konusu kitap, DDT kullanımının ileride yol açabileceği felaketin gelişi sesiz ve sakin bir kasaba hayatının edebi üslupla nasıl birden yok oluş sürecine girdiğinin oldukça etkili bir edebi üslupla sergiler. Bilimsel konularının edebi kurgu ile işlendiği ilk eser olması nedeniyle büyük yankı yaratır ve doğa korumacılığının/çevre mücadelesinin ilham kaynağı haline gelir.

Tekelci/teknolojik kurumsallaşmaya ve hegomenyaya karşı var oluşu savunmak: Şenlikli Toplum (Tools for conviviality; 1973)

1926 yılında Avusturya’da dünyaya gelen Ivan Illich tarih, felsefe ve teoloji gibi birbirinden farklı alanlarda eğitim alır ve kariyer yapar. Özellikle sanayileşmenin, teknolojinin ve kurumsallaşmanın insan ve toplum üzerindeki yıkıcı etkilerini sorgulayan eserler ortaya koyar. “Şenlikli Toplum” yazarın en fazla ses getiren eserlerden biridir. Söz konusu eser, kapitalist ekonomik sistemde sanayileşmenin, teknolojik kurumsallaşmanın yarattığı hegemonya ile insanın var oluşunu nasıl sakatladığını oldukça ayrıntılı ve ikna edici bir şekilde ortaya

koymakta; buna alternatif olarak “şenlikli toplum” şeklinde kavramlaştırdığı başka bir yaşam ve toplum tasvir etmektedir. Mevcut sisteme bir baş kaldırı olmasının ötesinde önerdiği toplum modeliyle protest ve aktivist hareketlerde önemli bir ilham kaynağı haline gelir.

Son söz yerine....

İlk kez 1987 yılında “sürdürülebilir kalkınma” şeklinde dünyanın gündemine giren sürdürülebilirlik fikrinin 2015 yılında BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları’nın yayınlanmasıyla insanlığın ortak gelecek vizyonu haline geldiği tartışmasız bir gerçektir. Ancak, bu sürecin tohumlarının 1970’li yıllarda oldukça daracık bir zaman aralığında birkaç düşünürün yayımladığı eserlerle atıldığı pek bilinmez. Yukarıda özetle değinildiği gibi, Meadows ve arkadaşlarının yayımladığı “Büyümenin Sınırları” adlı eserle sürekli büyümeye yönelik ekonomik sistemin gezegenin sınırlarıyla dizginlenmesi ihtiyacı ilk kez dile getirilmiş; Ernst Schumacher’in “Küçük Güzeldir” eseriyle tekelci kapitalist ekonomik sisteme karşı “küçük” metaforuyla simgeleşen gezegenin sınırlarıyla daha uyumlu ve işbirlikli ekonomik model önerilmiş; Rachel Carson’un “Sessiz Bahar” isimli eseriyle gıda kıtlığının çaresi olarak sunulan DDT’lerin doğal yaşam üzerindeki yıkıcı etkileri mühtiş bir ileri görüşlülükle ve edebi üslupla sergilenmiştir. Ivan Illich’in aynı tarihlerde yayımladığı “Şenlikli Toplum” eseri ile ise sanayileşme ile iyice görünür hale gelen tekelci ve teknolojik kurumsallaşmanın insanın var oluşunu nasıl sakatladığı oldukça etkili şekilde ortaya konmuş ve buna alternatif olarak şenlikli toplum şeklinde tasvir edilen bir sosyo-ekonomik sistem önerilmiştir.

Kuşkusuz, yukarıda bahsedilen eserlerin hiçbirinde “sürdürülebilirlik” terimine doğrudan atıf yapılmamıştır. Ancak, iyice görünür hale gelen sürdürülemez tablo ve bunun nasıl aşılabileceği farklı perspektiflerden oldukça etkili bir şekilde işlenmiştir. B eserlerle ortaya konan gezegenle daha uyumlu ve daha adil/anlamalı bir yaşam inşası yolunda pek mesafe alınamamasına karşın, ortaya atılan fikirler modern doğa korumacılık hareketine ve anti-kapitalist hareketlere; diğer bir deyişle daha sürdürülebilir bir gelecek hayaline ilham vermeye devam etmektedir.

İklim İkiyüzlülüğü ve Grönland tartışmaları

Prof. Dr. Hakan Reyhan
Hitit Üniversitesi-İİBF

2015 yılından bu yana (Paris İklim Zirvesi'yle başlayan süreçte) küresel ısınma sorunun çözümü için dünya ülkeleri açısından büyük bir uyanış yaşandığı düşünülüyordu.

Dünyayı karbon manyağı haline getirmiş küresel kapitalist düzenin de ("süper" ülkeleriyle birlikte) tehlikenin farkına varmaya ve küresel(cı) iş birliği çalışmaları yapmaya başladığı en azından şeklen gözlemleniyordu.

ABD'de, Avrupa'da, Çin'de, sıfır karbon doğrultusunda "yeşil yeni düzen" ve "döngüsel ekonomi" tartışmaları çerçevesinde yeni bir ekonomiye geçme girişimleri bile gündeme geldi.

Paris İklim Antlaşması'nda karar altına alındığı gibi, küresel ısınmanın 1,5-2 derece bant aralığına ulaşmaması, en azından uzun vadede bu aralıkta kalması için eylem planları hazırlandı; 2030 ve 2050'ye kadar sıfır karbon taahhütleri oluşturuldu ve deklere edildi.

Avrupa Birliği ülkeleri, Avrupa Yeşil Mutabakatı adı altında kapsamlı, somut ve diğer ülkeler için de bağlayıcı bir ekonomi programını uygulamaya geçirdi.

Çokuluslu kapitalist şirketler, kendi bünyelerindeki üretim süreçlerindeki karbon emisyon miktarını azaltacak yeni teknolojileri ve üretim proseslerini faaliyete geçireceklerini söylediler.

Hatta şirketler, "iklim mücadelesi" konusunda birbirleriyle rekabet etmeye bile başladılar.

Kapitalist sistem ortadan kaldırılmadan, sadece kısmen dönüştürülerek bu tehlikeli gidişatın bertaraf edilebileceği düşünülüyordu.

Bütün doğal zenginlikleri, tarihsel kadim uygarlık ve aydınlanma birikimleri kirletilmiş dünya, tabiri caiz ise tecavüzcüsüyle (kapitalizm-emperyalizm) evlendirilmeye çalışılıyordu.

Öte yandan Birleşmiş Milletler şemsiyesi altında bir araya gelen 193 ülkenin onayıyla "BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri" adı altında bir metin 2016 yılından itibaren yürürlüğe kondu.

Her biri birbirleriyle ve çevreyle bağlantılandırılmış 17 hedeften oluşan bu metin "sürdürülebilir kalkınma" kavramını öyle geniş bir açıdan alıyordu ki, ülkeler bu hedeflere ulaştığında küresel ısınma durdurulabileceği gibi, yoksulluk, açlık, ayrımcılık, eşitsizlik, evsizlik, salgın gibi toplumsal illetler de ortadan kaldırılabilirdi.

Kısacası yeşil ekonomiden, döngüsel ekonomiye; sürdürülebilirlikten yeşil kapitalizme; sıfır karbondan sıfır atığa; temiz üretimden ekolojik tarıma kadar çevre ile ilgili bütün kavramlar kirli atmosferde beyhude dolaştırıldı durdu.

Sonuçta ne oldu? Değişen bir şey oldu mu?

Isınma hızla devam ediyor.

İklim değişikliğinin kuraklık, çölleşme, gıda yetersizliği ve su kıtlığı gibi sonuçları her geçen gün artıyor.

İklim dayalı kitlesel göçler (ki nasıl büyük sıkıntılar doğurabileceğinden daha önceki yazılarımda bahsetmişim) hayvanlarda çoktan başlamıştı, insan topluluklarında da artık görülüyor.

Çözüm için ortaya çıkan, çıkması gereken aktörleri görünce, iklim çözümleri konusunda nasıl bir oyun içerisinde olduğumuz daha net anlaşılmaktadır.

Şimdilerde Grönland üzerinden ciddi bir küresel gerilim yaşanıyor.

Grönland, Kuzey Kutbu'nda Arktik denilen, büyük oranda buzullarla kaplı bölgede yer alıyor.

Neredeyse yüzde 80'i buzullardan oluşan Grönland, Arktik bölgesindeki diğer kara parçaları gibi küresel ısınmadan en çok etkilenen yerlerden biri.

Grönland'da ısınmanın etkisiyle eriyen buzulların altındaki potansiyel bakir topraklar ise "kâr maksimizasyonu" ile nefes alan kapitalizmin (petrol ve doğal gaz şirketlerinin) iştahını kabartıyor.

Zira, küresel ısınmayla daha da eriyeceği ve el değmemiş topraklarını göstereceği öngörülen Grönland'ın gerçekten büyük petrol ve doğal gaz yatakları var.

Ayrıca daha önce buz kütlesi olarak var olduğu için çok önemsenmeyen koskoca bir toprak parçası stratejik olarak da değerli görülüyor.

İşte kavganın nedeni bu?

Oysa 10 yıl önceki konumuz Grönland'ın (buzullarının) neden erimeye başladığı ve bu erimenin nasıl önleneceğiydi?

Şimdi, eriyen buzulların altındaki karbon yataklarından kimin daha çok para kazanacağı tartışılıyor.

Peki nerede sıfır karbon politikaları?

Hani küresel ısınmanın kömürle birlikte en büyük nedenleri olarak görülen petrol ve doğal gaz (fosil yakıtlar) üretim ve tüketimi 2050'ye kadar tamamen ortadan kaldırılacaktı?

Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın mimarı olan Avrupa Birliği ülkeleri ve İngiltere bile, küresel ısınma diye bir sorunun zaten olmadığını düşünen Trump'ın yönetimindeki ABD'nin Grönland isteklerine iklim sorunu açısından karşı durmuyorlar.

Her ülke kendi kapitalist çıkarları doğrultusunda küresel ticaret ve siyaset savaşımı veriyor.

Grönland olayı, Batı'nın (Aydınlanma geleneğini çiğnemiş olan kapitalist Batı'nın elbette) iki yüzlülüğünü bir kez daha ortaya koymaktadır.

Ayrıca zaten karbon ekonomisi üzerine inşa edilmiş olan ülkelerin ve şirketlerin belirleyici olduğu bir dünya düzeninde "küresel iklim politikası" diye bir şeyin söz konusu bile olamayacağı da bu şekilde yine tescillenmiş oldu.

Ama hâlâ Çorum'daki çiftçinin yaşadığı kuraklık sorunu esas olarak Dallas'daki veya Dhahran'daki petrol zenginlerinin kapitalist iradesinden (veya şehvetinden) kaynaklanıyor.

Çünkü nihayetinde herkes aynı atmosferin içinde yaşıyor.

O halde kapitalist (veya metacı) olmayan, yani çözümü küresel meta ticareti içinde aramayan; küreselci de olmayan, yani çözümü "küresel sisteme entegre edilmiş yerelcilik"te de aramayan bağımsız, demokratik, cumhuriyetçi ulus-devletlerin öncülüğünde bilim insanlarıyla ve nesnel-bilimsel yaklaşımlarla geliştirilecek yeni bir uluslararası iş birliği mekanizması şart.

1970'li yıllarda Birleşmiş Milletler örgütlenmesi içerisinde, Hindistan Başbakanı Indira Gandhi öncülüğünde buna benzer bir girişim gerçekleştirildi ve başarılı da oldu.

Kadınların çevre konusundaki duyarlılığının da bir örneğini yansıtan Gandhi, Birleşmiş Milletler'in 1972'deki Stockholm Çevre Konferansı'nda "en büyük çevre sorunu yoksulluktur!" diye haykırarak yoksullaşma, kapitalizm ve kirlilik ilişkisini net biçimde ortaya

koymuş ve başlattığı eleştirilerle “sürdürülebilir kalkınma” kavramının da temellerinin atılmasına yol açmıştı.

Evet şimdi çok daha kapsamlı sorunlarla ve çok daha “ahlaksız” bir kapitalizme karşı karşıyayız ama, yine de ulusal-ekolojik mücadele ve evrensel iş birliğinden başka çare görünmüyor.

ORMANLAR BİZİM İÇİN ÇOK ŞEY YAPIYOR, PEKİ YA BİZ?

Prof. Dr. Murat Alan

KBÜ- Orman Fakültesi

Ormanlar dünyanın en büyük karasal ekosistemidir. Dünya kara yüzeyinin %31'ini (4,06 milyar hektar) kaplamaktadırlar. Tabii ki bu büyüklük birçok anlama gelmektedir. Örneğin biyolojik çeşitliliğin ve canlı yaşamın sürdürülmesi ormanlara büyük ölçüde bağlıdır. Ormanlar, amfibi (çift yaşar) türlerinin %80'ine, kuş türlerinin %75'ine ve memeli türlerinin %68'ine yaşam alanı sağlamakta; tropikal ormanlar ise tüm damarlı bitki türlerinin yaklaşık %60'ını barındırmaktadır¹.

Küresel odun üretimi, yılda yaklaşık 4 milyar m³ ile rekor seviyelere ulaşmıştır. 2022 yılında tahmini 2,04 milyar m³ yuvarlak odun (kâğıt üretimi gibi endüstriyel ve inşaat vb. amaçlı kullanılan odun hammaddesi) hasat edilmiştir; bu rakam 2021 yılındaki hacme yakın olmuştur. Ayrıca 2022 yılında yaklaşık 1,97 milyar m³ odun yakıtı için üretilmiş, toplam odun hasadının neredeyse yarısını (%49,4) oluşturmuştur. Son yirmi yılda yuvarlak odun üretimi yüzde 12 artmıştır. Orman bazlı biyokütleyle olan talebin, özellikle inşaat (bu sektördeki talebin 2030 yılına kadar neredeyse üç katına çıkması beklenmekte) ve ambalaj (talebin 2030 yılına kadar iki katına çıkması beklenmekte) sektörleri tarafından yönlendirilerek daha da artması bekleniyor. Dolayısıyla hem endüstriyel ihtiyaçlar hem de ısınma ve pişirme için odun hammaddesi kullanımı önemli bir büyüklüğe ulaşmaktadır.

Yaklaşık 6 milyar insan, odun dışı orman ürünlerini kullanmaktadır. Çam fıstığı ve orman mantarı ve trüf mantarının uluslararası ticaretiyle ilgili veriler, bu ürünlerin küresel ihracatı 2022 yılında yaklaşık 1,8 milyar ABD doları değerine ulaştığını göstermektedir. Bir çalışma, 3,5 milyar ila 5,76 milyar insanın kendi kullanımı veya geçimini sağlamak için orman dışı ürünler kullandığını tahmin etmektedir.

Yaklaşık 33 milyon insan – küresel istihdamın %1'i – tahmini olarak doğrudan resmi ve gayri resmi orman sektöründe çalışmaktadır. Sektör, 2015 yılında dünya gayri safi yurtiçi hasılasına (doğrudan, dolaylı ve dolaylı olarak) 1,52 trilyon ABD dolarından fazla katkıda bulunmuştur. Tahmini 4,17 milyar insan – kentsel alanların dışındaki tüm insanların %95'i – bir ormana 5 km mesafede yaşıyor ve 3,27 milyar insan da 1 km mesafede yaşıyor. Birçok tropikal ülkede, ormana yakın yaşayan insanlar gelirlerinin yaklaşık dörtte birini ormanlardan elde etmektedir.

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma için 17 adet amaç belirlemiştir (<https://turkiye.un.org/tr/sdgs>). Birçok amaç dolaylı olarak ormanlarla ilgili olmasına karşın (Örneğin, Sürdürülebilir Kalkınma Amacı (SKA) 6: Temiz Su ve Sanitasyon ile ilgili Amerika'daki içilebilir suyun yarısından daha fazlası ormanlardan sağlanmakta olması gibi), SKA 13: İklim Eylemi ve SKA 15: Karasal Yaşam doğrudan ormanların katkı sunabildiği iki önemli amacı oluşturmaktadır.

İklim değişikliği konusunda, sürdürülebilir şekilde yönetilen ormanlar, iklim değişikliğinin hafifletilmesinde (mitigation) doğrudan rol oynarken, orman ürünleri fosil yakıtlar, çelik, alüminyum ve plastik gibi karbon yoğun malzemelerin yerini aldığı da dolaylı olarak da katkıda bulunmaktadırlar. Ağaçlar atmosferden karbonu emer ve bu karbon, inşaat kerestesi ve mobilya gibi uzun ömürlü ahşap ürünlerde depolanabilir. Bu, ormanların dışında ahşap bazlı bir

¹ Bu ve bundan sonraki istatistiklerde In Brief to The State of the World's Forests 2022, 2024' raporlarından yararlanılmıştır

karbon havuzu oluşturur. Sürdürülebilir bir şekilde yönetildiğinde, hasat edilen ormanlar yeniden büyüyerek ek karbonu hapseder. Bu nedenle, ahşabın uzun ömürlü uygulamalarda kullanımının artırılması, iklim değişikliğinin azaltılması ve yeşil ekonomik kalkınmaya hizmet eder.

Ormanların dünya kara yüzeyinin %31'ni oluşturmakta ve Dünya'nın karasal biyoçeşitliliğinin büyük bir kısmına (60 000 farklı ağaç türü, amfibi türlerinin %80'i, kuş türlerinin %75'i ve dünya memeli türlerinin %68'i) ev sahipliği yapmaktadır. Ormanların bozulması karasal yaşam ve biyolojik çeşitliliğin azalmasına yol açmaktadır. Biyoçeşitlilik kaybı ise ekolojik, sosyal ve ekonomik istikrar için büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Dolayısıyla ormanların korunması, sürdürülebilir yönetimi ve yeni ormanlar kurulması (orman alanının artırılması) karasal yaşam amacının gerçekleşmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Ormanların insanlık için sağlamış olduğu çok önemli ve vazgeçilmez hizmet ve servislere karşın ormanlar yok edilebilmektedir (ormansızlaşma). Ya da yok edilmese bile özelliklerinin ortadan kalkması, yani orman bozulması, (parçalı hale getirilerek bütünlük ve ekosistem bağlantılarının ortadan kaldırılması veya mikro organizma ve toprak etkinliklerinin bozulması, yani orman toprağını örtme oranının-kapalılık- kırılması) ile işlevlerinin azaltılması gündeme gelebilmektedir. Nitekim, 1990 ile 2025 yılları arasında ormansızlaşma nedeniyle 489 milyon hektar orman kaybedilmiştir. Bu miktar Türkiye'nin ormanlık alanının yaklaşık 21 katına eşittir. Yıllık ormansızlaşma 2015-2020 yılları arasında 10 milyon hektar olmuştur. 2000 ile 2020 yılları arasında ise yaklaşık 47 milyon hektar bakir orman kaybedilmiştir. Yapılan ağaçlandırma (yapay ormanlar oluşturma) yıllık 10 milyon ha ormansızlaşma miktarının yaklaşık yarısını (5 milyon ha) karşılayabilmektedir.

Orman yangınları da orman bozulması veya ormansızlaşmaya yol açmaktadır. Dünya genelinde, 2001 ile 2024 yılları arasında yangınlar nedeniyle 152 milyon hektarlık orman kaybı meydana gelmiş olup, bu da bu dönemdeki tüm orman kayıplarının dörtte birinden fazlasını temsil etmektedir. Orman yangınları da orman kaybının önemli nedenlerinden birisidir. Ancak ormanların madenciliğe tahsis edilmesinde büyük oranda yeniden orman örtüsü kurulamazken, orman yangınlarından sonra orman örtüsünün yeniden oluşturulabilmesi söz konusudur. Orman yangınlarının orman ekosistemlerinin bir bileşeni olması ve evrimsel süreçte yangınların yer alması bu durumu daha iyi açıklamaktadır.

Ormanları artırma yönünde önemli etkinlikler de yapılmaktadır. Ağaçlandırma (yapay orman kurma) 312 milyon hektarı (küresel orman alanının %8'si) ulaşmıştır. Ağaçlandırmalar doğal ormanlara göre birim alandan daha fazla üretim sağladığı için toplam odun üretimin %50'sini karşılamaktadır. O bakımdan ağaçlandırmalar doğal ormanlar üzerinde yaşanan üretim baskısını azaltmaktadır.

Dünya genelinde yasal olarak koruma altına alınmış alanlardaki ormanlık alanın 813 milyon hektar olduğu tahmin ediliyor; bu da toplam ormanlık alanın yaklaşık yüzde 20'sini oluşturmaktadır. Korunan ormanlık alanlar biyolojik çeşitlilik açısından oldukça önemlidir. Hatta buralara biyolojik çeşitlilik koruma merkezleri diye bakmak gerekmekte ve korunan alanları daha da artırmak da hedefler arasındadır.

Türkiye'de 2024 yılı sonu itibarı ile 23,4² milyon hektar orman alanı bulunmakta ve ülke yüzölçümüne oranı yaklaşık %30 olmaktadır. Bu istatistiğe bakıldığında Dünya ortalaması (%31) ile hemen hemen aynı olmaktadır. Ancak Türkiye ormanlarının niteliğine bakıldığında durum farklı bir görünüm almaktadır. Kapalılığı normal diye nitelenen ve istatistiklerde verimli diye kabul edilen orman alanı 13,8 milyon hektardır. İstatistiklerde boşluklu (bozuk orman) diye geçen orman alanı ise 9,5 milyon hektardır. Konunun sadece odun üretimi açısından

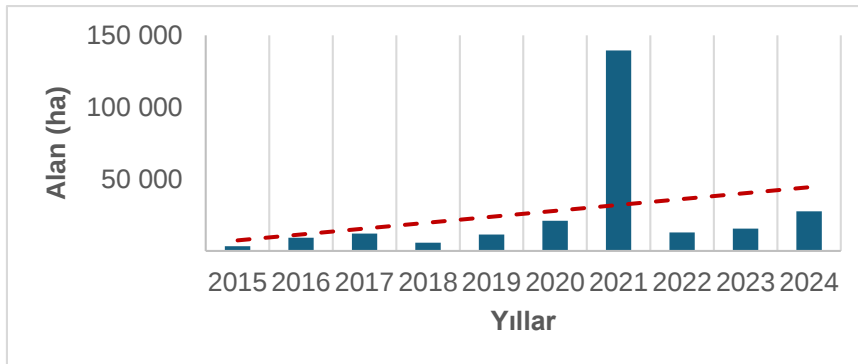
² Orman Genel Müdürlüğü Resmi istatistikler (<https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/resmi-istatistikler>)

karşılaştırılması bu konuda daha iyi fikir verebilir. 13,8 milyon ormanlık alanda hektardaki servet (alandaki tüm ağaçların hacmi) 125,6 m3 olurken 9,5 milyon ormanlık alanda hektardaki servet 6,6 m3 olmaktadır. Diğer yandan 13,8 milyonluk alanda kapalılık (tepelerin orman toprağını örtme oranı) %11-100 arasında olurken, 9,5 milyon ormanlık alanda kapalılık %10'dan düşüktür. Yani alanda nerdeyse ağaç bulunmamaktadır. Normal kabul edilen 13,8 milyon hektar alanda da kaplılığı %40'tan aşağı olan ormanların özellikleri iyi kabul edilemez. Dolayısıyla Türkiye'de ormanlık alanın ülke yüzölçümüne oranı %15 ve aşağısındadır denilebilir. Yani Türkiye ormanlık açısından fakir bir ülke durumundadır.

Türkiye'de resmi istatistiklere ulaşılabilen 1946 yılından bu yana (2024) 2,7 milyon ha ağaçlandırma (yapay orman kuruluşu) gerçekleşmiştir. Yıllık ortalama 30 000-40 000 ha ağaçlandırma yapılabilmektedir.

Türkiye'deki ormanlarda pek çok konuda tahsis (ormanları 49 veya 99 yıllığına kiralanması) söz konusu olmaktadır. Tahsisler (*maden arama, maden açık ve kapalı işletme, maden tesis, maden altyapı tesis, petrol arama, petrol işletme, petrol tesis, petrol altyapı tesis, hammadde üretimi, balık üretme tesisi, define arama, arkeolojik kazı, restorasyon, rüzgar ölçüm direği, hidroelektrik santrali, rüzgar enerji santrali, nükleer enerji santrali, termik enerji santrali, enerji iletim hatları, petrol boru hattı, doğalgaz, baraj, gölet, kömür ocakları, odun işleme fabrika ve hızar şerit, savunma, ulaşım, haberleşme, iletim panosu, su, atık su, altyapı, katı atık bertaraf, sokak hayvanları bakımevi, mezarlık, sağlık tesisi, eğitim tesisi, spor tesisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na tahsis, turistik tahsis, üniversite yeri gibi*) birçok alanda yapılabilmektedir. Yapılacak bir faaliyet için nerdeyse hemen ormanlar akla gelmektedir. Yapılan tahsisler yapılan ağaçlandırmaları geçmektedir.

Orman yangınlarında yanan alan ve sayı olarak artış söz konusudur (Şekil 1). Bu artışta kurak ve sıcak bir bölgede yer alan ülkemizin iklim değişikliğinin payı bulunmaktadır. Bunu destekleyecek bir kanıt da orman yangınları eskiden daha çok kızılçam ormanlarında görülürken, karaçam ormanlarında yangınların sayısı ve alanı artmaya başlamıştır. Ama asıl önemlisi yangınların çıkış nedeni olmaktadır. Orman yangınlarında yanan alanların yangın çıkış nedeni 98,9 oranda insan kaynaklı olmaktadır. Bir başka ifade ile bilinçli veya bilinçsiz olarak ormanlar insanlar tarafından yakılmaktadır. O halde yönetimler uçak sayısını artırmak, gece görüşlü helikopter almak yerine insanları eğitmeli ve yangınların insan kaynaklı zararlarını ortadan kaldıracak önlemler üzerinde durmalıdırlar.

Şekil 1. Son on yılda (2015-2024) orman yangınları ile yanan orman alanları, kırmızı kesik çizgi artan eğilimi göstermektedir (2025 yılında ülke genelinde 80 000 ha karaçam ve kızılçam ormanlarının yandığı tahmin ediliyor)

Ormanlar insan etkisi olmadığı durumda özelliklerini koruyabilir ve varlığını sürdürebilir. O nedenle ormanlar “kendi kendini yenileyebilen” doğal varlık olarak kabul edilmektedir. İnsanlık ormanlardan yararlanmaya (yönetme) başlayınca ormanlar için tehditler artmaya başlamış ve tehditler halen sürmektedir. Bu durum Dünya ve Türkiye’de farklılıklar gösterse de değişmeyen eğilim tehditlerin sürmesidir. Gelineen noktada ise ormanları genişletmekten, alanını artırmak ve mevcut ormanları korumaktan daha çok ormansızlaşma ve orman bozulması yaşanmaktadır. Bu durum giderek kötüleşmekte, iklim değişikliğinin ve biyolojik çeşitlilik kaybının olumsuz etkileri artmakta, orman yangınlarının sıklığı ve yanan alan miktarları artmaktadır. Bu durumun sonucu ise tarım, su ve hayvancılık açısından olumsuzluk olarak insanlığa yansıyacaktır.

“LİMİTİMİZİ YİNE AŞTIK”

Doç. Dr. Fatma TEZCAN

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi-Eğitim Fakültesi

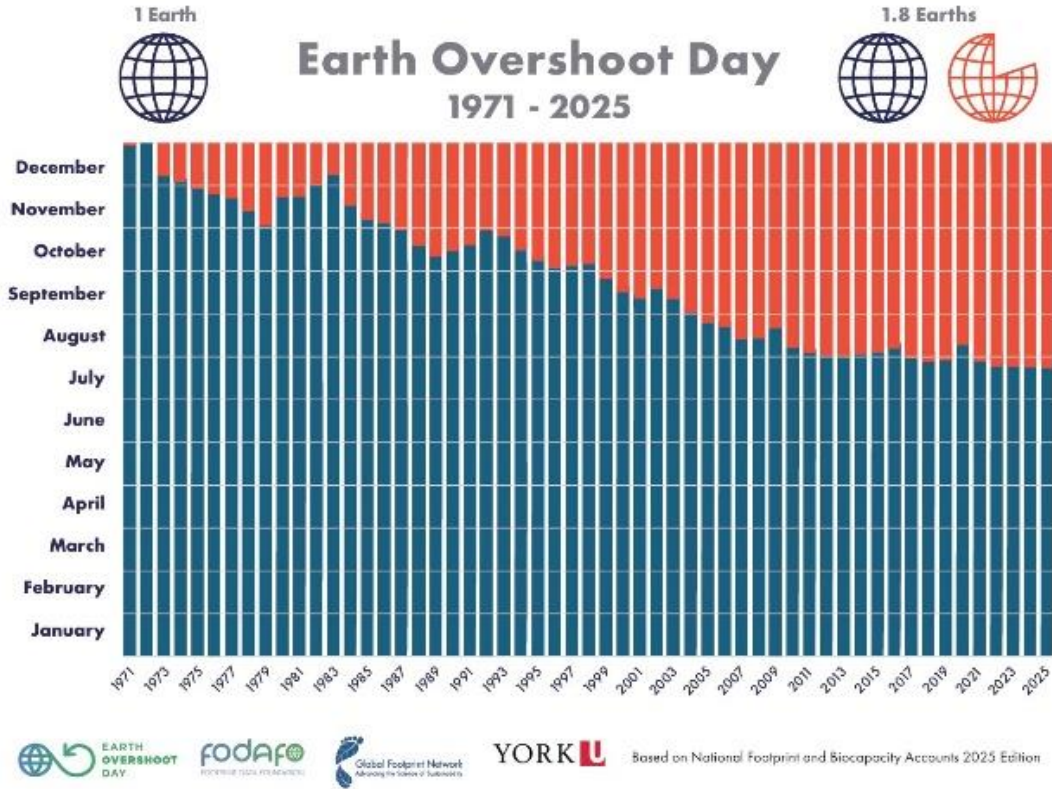
WWF Türkiye’nin sayfasında 23 Temmuz 2025’te yer alan yukarıdaki başlık ve aşağıdaki paragraf “Ekolojik Ayak İzi kavramının öncüsü Global Footprint Network, New York Üniversitesi’nin ulusal ayak izi ve biyokapasite hesaplamalarından hareketle” 2025 yılında dünyanın talepleri karşılama kapasitesini ortaya koyuyor.¹

“Dünyanın bize sunduğu bir yıllık doğal kaynakları tükettiğimiz tarih olarak bilinen Küresel Limit Aşım Günü, bu yıl 24 Temmuz olarak hesaplandı. Bu tarih, gezegenimizin bir yıl içinde yenileyebileceği kaynakların yalnızca yedi ayda tükendiğini gösteriyor. Yani 2025’in geri kalan beş ayında doğadan “borç alarak” yaşayacağız.”

Özetle, “İnsanlık günümüzde, doğanın kaynaklarını, Dünya’nın kendini yenileme kapasitesinden %80 daha hızlı tüketiyor. Bir başka deyişle, 1,8 Dünyamız varmış gibi yaşıyoruz”. Oysa gerçeklik şu ki- Carl Sagan’ın ifadesiyle bir tane “soluk mavi nokta” var.

Küresel limit aşımı ilk kez 1970 yılında hesaplanıyor ve o zamandan bu yana insanlık, dünyanın kendini yenileme kapasitesini aşmaya devam ederek, limit aşım günü, neredeyse her yıl bir önceki yıla kıyasla erkene kayıyor. COVID-19 pandemisinin ilk yılında karantina önlemleri ve sağlık, gıda, ulaşım, güvenlik gibi zorunlu meslekler hariç, sosyal alanlarda insanların bulunmaması, küresel limit aşım gününde dikkate değer iyileşme sağlasa da, pandemi önlemlerinin (karantina, aşı, maske, hijyen, fiziki uzaklık gibi kişisel önlemler) verdiği olumlu sonuçlar üzerine yeniden yaşamın doğal akışına dönülmesi ile birlikte küresel limit aşım günü 1970’lerden pandemi öncesine kadar olduğu gibi erkene çekilmeyi sürdürdü.

¹ Limitimizi Yine Aştık, <https://www.wwf.org.tr/?16280/limitimizi-yine-astik>

Resim 1. 2025 yılı için Küresel Limit Aşım Günü 24 Temmuz olarak hesaplandı: “1,8 Dünyamız varmış gibi yaşıyoruz.”

Son altı yılın küresel limit aşım tarihleri, pandemi öncesini, sırasını ve [Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 5 Mayıs 2023'te COVID-19'un pandemi aşamasının sona erdiğini ilan etmiştir²] sonrasını karşılaştırma olanağı tanımaktadır. Buna göre;

2019'da 29 Temmuz

2020'de 22 Ağustos

2021'de 29 Temmuz

2022'de 28 Temmuz

2023'te 28 Temmuz

2024'te 1 Ağustos

ve 2025'te 24 Temmuz küresel limit aşım günü olarak belirlendi.

2025 hesaplamalarının 2024 yılına göre sekiz gün öne kaymasının nedeninin “okyanusların karbon tutma kapasitesinin aşağı yönlü güncellenmesi” olduğunu ifade eden WWF Türkiye, “bu durumun sonucunda, kişi başına düşen ayak izi artarken, kişi başına düşen biyokapasitenin azaldığını” vurguluyor ve bugünkü gerçekliğe dikkati çekiyor: “İnsanlığın gezegenimize yıllar içinde biriktirdiği ekolojik borç, şu anda 22 yıla ulaşmış durumda. Başka bir deyişle, ekolojik

² DSÖ, COVID-19'un pandemi aşamasının sona erdiğini ilan etti: Normal hayata dönüşün yolu, <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10478644/>

aşımı tamamen tersine çevirebilseydik, gezegenimizin bu borcun telafisi için 22 yıl boyunca tam kapasiteyle çalışması gerekirdi”.

Resim 2. İnsan kaynaklı karbondioksitin dörtte biri okyanus tarafından emilmektedir. (Fotoğraf: joakant, Pixabay)

Tüm bu gelişmelere karşın bilim insanlarının yaptığı çalışmalar ve hesaplamalar, mevcut durumu tersine çevirmenin mümkün olduğuna işaret ederken, neler yapılabileceği üzerine yol gösterici yeni davranış kalıpları önerilmektedir. Karbon salınımının azaltılması için fosil yakıtların ve bununla bağlantılı olarak otomobil kullanımının azaltılması, ulaşımda toplu taşımayı kullanmanın yanında, güneş, rüzgâr gibi yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilen enerjilerin kullanıldığı araçların tercih edilmesi, yenilenebilir gıda sistemine geçilmesi ve gıda israfının önlenmesi³, doğa dostu ürünlerin tüketilmesi ve kullanılması gibi örnekler, bu önerilerin başında gelmektedir. Bu anlamda, Birleşmiş Milletler 2030 Gündemi yol gösterici niteliktedir.

Son olarak, dünyanın kendini yenileme kapasitesi üzerine bilimsel çalışmaların işaret ettiği yön, her ne kadar henüz dünyanın tamamı tarafından gidilen yön olmasa da, aynı zamanda farkı yaratan yön olacaktır. Robert Frost’un dediği gibi: “ormanda yol ikiye ayrıldı, ve ben, daha az gidilmiş olanı seçtim, ve bütün farkı yaratan buydu.”

Görsel Kaynaklar

Resim 1: <https://overshoot.footprintnetwork.org/content/uploads/2025/06/EOD-1971-2025-small.jpg>

Resim 2: <https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/explainers/what-role-do-the-oceans-play-in-regulating-the-climate-and-supporting-life-on-earth/>

³ Julian Cribb, Gezegeni Nasıl Düzeltiriz? 21. Yüzyılda sağ kalmak için tavsiyeler, (Çev.: B. Gönülşen), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 91.

BİR BİYOÇEŞİTLİLİK HİKAYESİ*

Prof. Dr. Kemal YÜRÜMEZOĞLU
Dokuz Eylül Üniversitesi-Eğitim Fakültesi
Fatma ERTÜRK
MEB-Fen Bilimleri Öğretmeni

Ayşegül Akın (Sunucu): NTV Radyo'dan merhaba. Doğa Konuşmaları'nda birlikteyiz. Ben Ayşegül Akın. Bugün programı “Meşe Palamutu ile Karganın Hikâyesi”ne ayırdık. Hikâye şöyle başlıyor:

Fatma Ertürk (Çevre Eğitimi YL öğrencisi): Ağaçtan düşmüş bir meşe palamudu olsaydınız, yaşamınızı sürdürebilmek için ayaz yemeniz, nemli bir toprağa gömülmeniz ve ardından da filizlenebilmek için yeterince uzun bir zamanı beklemeniz gerekirdi. Koşullar ne kadar da zorlu, değil mi? Üzülmeyin... Çünkü bunların hepsini sizin için leş kargaları yapıyor.

Bir meşe fidesi için bir leş kargasının peşine düşmek çoğumuza tuhaf gelebilir. Doğada olup bitenlerin izini sürmek için bazen bir merak kıvılcımı yeterli. Bu kıvılcım sizi harekete geçirdiğinde insanlar bazen akıl sağlığınızın yerinde olmadığını düşünebilir, bazen de bir masalın içinden çıkıp geldiğinizi. Aslında hikâye sizin için çok önceden başlatılmıştır bile. Hikâyenin peşini bırakmamak tek yapmanız gerekendir artık.

Ayşegül Akın (Devam): Evet, hikâye böyle başlıyor. Hikâyenin ilham aldığı bir şey de Nil

Meşe palamudu ve karganın hikâyesi böyle başlıyor. Biz şimdi hikâyenin doğduğu yere, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Fakültesi yerleşkesinde bulunan biyoçeşitlilik alanına bağlanıyoruz. Burası, pandemi döneminde Prof. Dr. Kemal Yürümezoğlu'nun öncülüğünde bir ekip tarafından koruma altına alınan bir öğrenme alanı. Karşımızda Prof. Dr. Kemal Yürümezoğlu ile o alandaki öğrencilerinden, çevre eğitimi yüksek lisans öğrencisi Fatma Ertürk var. Merhaba, hoş geldiniz yayınımıza...

Prof. Dr. Kemal Yürümezoğlu / Fatma Ertürk: Hoş bulduk.

Hikâyenin Ortaya Çıkışı

Ayşegül Akın: Fatma Ertürk, hikayenin girişini hikâyenin girişini sizden dinledik. Şimdi, heyecanı kaçmadan, hikâyenin nasıl ortaya çıktığını ve nasıl devam ettiğini sizden dinleyelim.

Fatma Ertürk: Nil Karaibrahimgil, “Hikayenin Peşini Bırakma” şarkısında aslında hikayenin başlangıcını bizler için oluşturmuş ve devam etmesini sağlayan gücü ortaya çıkarmıştı. Bu hikaye de aslında meşe palamudunun düşmesi ile başlıyor ve Nil Karaibrahimgil buradan sonra sözü Barış Manço'ya bırakıyor. Ve Sözüm Meclisten Dışarı albümünde Dönence şarkısından: “Kupkuru bir ağacın dalıyım, yapayalnız.. Uzaklarda, bir yerlerde bir şeyler kök salıyor” demişti.

*Bu metin, **Ayşegül Akın** tarafından hazırlanan ve NTV Radyo'da yayınlanan “Doğa Konuşmaları” programında yazarların konuk olduğu bölümün, 10 Ocak 2025 Cumartesi (19.30) ve 11 Ocak 2025 Pazar (10.30) tarihli yayınlarından çözümlenen transkriptinin düzenlenmiş hâlidir. Programın tamamına, NTV Radyo'nun podcast arşivi üzerinden aşağıdaki bağlantıdan ulaşabilir ve dinleyebilirsiniz: <https://www.ntvradyo.com.tr/program/doga-konusmalari-480/10-01-2026-28135>*

Meşe tohumunun kök salmasına farkında olmadan aracılık eden karganın hikayesi... Palamut düşüyor, bir karga taşıyor ve toprak sabrediyor. Ve böylece bu hikaye bir sürdürülebilirlik hikayesine, bir döngü hikayesine ve bir dönence hikayesine dönüşüyor.

Sürdürülebilirlik ve Çocuklar

Fatma Ertürk (Devam): Aslında bu hikaye bize şunu hatırlatıyor: Sürdürülebilirlik, doğayı dışımızda bir şey olarak görmek değil. Doğa bizim elimiz, ayağımız gibi bedenimizin bir parçası, bir uzvu aslında.

Bu hikayenin temel amacı; meşe ve karga örneği üzerinden çocukların sürdürülebilirliği keşfetmesini ve doğayı korumaya yönelik bir refleks geliştirmesini sağlamaktır. Bu amaçla:

- Karikatür çizimli bir hikâye kitabı,
- Makale tanıtım filmi,
- Hikâyeye eşlik eden bir şarkı hazırladık.

Bu süreçte **Prof. Dr. Kemal Yürümezoğlu** ve **Sena Bek** ile birlikte çalıştık. Ayrıca alana daha önce katkı sunan **Dr. Merve Öztaş Cin** de ekipte yer aldı.

Bilgi Değil, Kanıta Dayalı Çıkarım

Fatma Ertürk (Devam): Hikaye, tohum yayılımını farklı yollar üzerinden adım adım ele alıyor. Çocuklar, ıhlamur gibi rüzgarla taşınabilen tohumların, palmiye gibi yer çekimiyle düşen tohumların fide hallerini ebeveyn ağacın yakın çevresinde rahatlıkla gözlemleyebiliyorlar. Meşe fidesini gördükten sonra ebeveyn ağacını bulamıyor çocuklar ve bir eleme yapmaları gerekiyor hikaye boyunca. Meşe tohumu ağır olduğu için rüzgarla taşınmaz ve alanda ebeveyn bir meşe ağacı da olmadığı için yer çekimiyle buraya düşmüş olması da pek mümkün değil.

Bu noktada, meşenin bu alana bir canlı tarafından taşınmış olabileceğini düşünmeye başlıyor çocuklar. Daha önce hikaye kitabının ilk sayfasına yerleştirilen ağzında meşe tohumu olan kargayı dolayısıyla bir taşıyıcı olarak değerlendirmeye başlıyorlar. Yani çocuklar burada hazır bir bilgi almıyorlar; kanıta dayalı çıkarım yapıyorlar, alternatifleri eleyip ve kritik düşünerek doğanın içerisindeki döngüyü, sürdürülebilirliği anlamlandırıyorlar.

Şarkının sözleri ve müziği, gözlem ve deney süreci tamamlandıktan sonra bizleri gönlüyle destekleyen **Sena Bek** tarafından yazıldı, teşekkürlerimi iletmek istiyorum.

Hikâyenin Doğduğu Alan: Bir Kampüsün Biyoçeşitlilik Yolculuğu

Ayşegül Akın: Şimdi hikâye bitmedi, devam edecek ama biz araya Profesör Doktor Kemal Yürümezoğlu'yla girelim. Hocam, hikâyenin geçtiği alanı siz hazırladınız. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi'nde Özel Yetenekliler Eğitimi Ana Bilim Dalı başkanıınız. Alanınız aslında doğrudan çevreyle ilgili değil, öyle mi? Peki nasıl oldu da bu yoğun akademik çalışma içinde okul yerleşkesinde böyle bir koruma alanı oluşturmayı düşündünüz? Nasıl başladınız ve bugün hangi noktadasınız?

Prof. Dr. Kemal Yürümezoğlu: Aslında hepimiz bir şekilde doğuştan ilgiliyiz. Ben de doğa sever birisi olarak böyle gözümün önünde değişen bir şeyi fark edip ortaya çıkarmış oldum. Pandeminin zorlu günlerinde okulda kimse yok; ama ara sıra resmî işlerimizi yapmak için okula geliyoruz. Sonrasında evden uzun toplantılarla derslerimize giriyoruz. Bizim binanın önündeki bahçede bir telefon görüşmesi yapıyordum. Daha önce görmediğim şeyler görmeye başladım. Ağaçlar daha güzel büyümüşler; zeytin fideleri ilk dikkatimi çekenler, defne fideleri... Ama çok sayıda, belki o gün için söyleyelim yüzlerce. Yani daha önce belki yine vardı ama bu kadar çok değillerdi. Pandeminin gidişatı, insanların daha çevreye karşı belki de uzak kalmaları, doğayı biraz kendi ritmiyle buluşturmuş. O gün orada olmak başlangıç noktası oldu. O günlerde

bir kitap almıştım. Hubert Reeves isimli bir astrofizikçinin kitabı; son dönemlerinde kendisi çok iyi bir iklim aktivisti. Onun çok güzel kitapları var çocuklar için: “Biyçeşitlilik” bir tanesi de... Ben o günlerde o kitabı okuyordum. Kendi çocuklarıma da alıyorum, özellikle biyçeşitlilik ile ilgili kitaplarını. Okul bahçemiz çok güzel bir bahçe. Eski bir Levanten evi, 1959 yılında da Eğitim Fakültesi’ne devredilmiş. Burası Eğitim Fakültesi’nin kampüsü, 200 yıldır korunan bir bahçe. Olağan durumda da güzel bir yer; ama pandemi bize bahçenin daha farklı güzelliklerini de bir anlamda ortaya çıkarmış oldu. Sonra öğretmen arkadaşım Merve’yi aradım. “Bizim buraya mutlaka çalışmamız lazım, üzerine kafa yormamız lazım” diye. Sonra hangi türler var, çevre etkileşimleri nasıl, bu türlerin ebeveynleri buralarda mı, dışarıdan mı geldi şeklinde bir çalışma başladık. Çocukların gözlem becerileri bizim için hangi yaş grubu olursa olsun önemli. Yani ortak bağlantı noktası burası aslında: iyi bir gözlemci yetiştirmek. Doğa farkındalığında temeli gibi. İlk etapta bir envanter çalışması yaptık. 2020 yılında bahçede 4 türün orada varlığını ortaya koyduk. Bunların çevreyle etkileşimleri, tohum taşıma yollarının nasıl olduğuyla ilgili bir uluslararası yayın hazırladık. O gün bugündür işte geçen 5 yıl... Envanteri tamamladık. O gün 4 ile başladığımız tür sayısı bugün 26 türe ulaştı. Yani hayallerimizin ötesinde bir gelişme. Bizi o kadar heyecanlandırıyor ki, anlatamam size. Kendiliğinden orada devam eden bir yaşam var. Bir çevre bilimci değilim. Sürdürülebilirlik eğitimiyle ilgili, doğrudan profesyonel olarak uğraşmıyorum ama böyle bir amatör bakış bana daha iyi geliyor. Bir zorunluluğum yok, keyifle yapıyorum. Geçen yıl bizim bölümde topluma hizmet dersi kapsamında öğrencilerimizle birlikte çalıştık. Otları topladık, temizledik, bakımını yaptık; neşe içerisinde. Benim Enstitüde ortak dersim var: sorgulama temelli bilim eğitimi. Herkese açık. Fatma da çevre eğitimden tercih etmiş bizim dersi. Herkesin derste bir proje yapması gerekiyor. Daha önce çözemediğimiz, kimsenin cevabını bilmediği bir soruda temellenen bir projeyi tamamlaması gerekiyor. Fatma’ya da problemin çevreyle ilgili bir şey olması lazım dedim. Bir problem düşündüm. Alanı gezdirdim. “Bak, kıyıda köşede kalmış bir meşe ağacı var. Bu meşe fidesinin burada ebeveyni yok. Bu fide bizim kampüsümüzde ama bu meşe buraya nasıl geldi bilmiyoruz. Bunu birisinin takip etmesi lazım” dedim. Öyle bir soru ile Fatma başladı. Önce bu sorunun içinden nasıl çıkacağız diye uzun uzun düşündü ama şimdi olayın tam içerisinde.

Korunan Alanın Bugünkü Durumu

Ayşegül Akın: Peki ne kadar büyüklükte bir alandan söz ediyoruz ve bu bahçeyi bir öğrenme alanı olarak hayal ettiniz, şimdi ne durumda?

Prof. Dr. Kemal Yürümezoğlu: Birkaç yıl kapalı kaldı. Özellikle kapalı kaldık çünkü ne olup biteceğini biz de merak ediyorduk; biz koruyoruz ama burada neler olacak anlamında. İki apartman dairesi büyüklüğünde bir alandan söz ediyorum. Şu an üç binden fazla fide var. Yaklaşık olarak saydık; bin beş yüzün üzerinde palmye, elliden fazla çam ağacı, elliden fazla çitlembik gibi. İçerisinde sekiz tane meşe var, tek bir tane erik var, bir tane badem var. Böyle tek tek olanlar da var, belli bir gruptan çok olanlar da var. Hem sayıca artış var hem de türde artış var. Acaba bu fikri yaygınlaştırabilir miyiz? Herkes kendi alanında, yakınında, kampüsünde bir yerlerde böyle bir yer keşfetse de oraya odaklansa. Biraz daha doğaya yaklaşıp olmaz mı diye aklımızdan geçiyor. Fatma bu arayışlarda, bizi anlayan birileri vardır deyip sizinle bağlantı kurmuş. Çok da iyi yapmış.

Karga ve Meşe Palamudu Deneyi: Yaşamın İçinden Biyoloji

Ayşegül Akın: Size tekrar döneceğim ama şimdi araya girmek istiyorum. Bu karga ile meşe palamudu hikâyesinde bir de deney bölümü var. Fatma Hanım, sizden o deneyi dinleyelim. Çünkü belki radyo başında şu anda bizi dinleyen çocuklar ve ebeveynler de öğrenip kendileri yapabilirler o deneyi. Bir de siz sınıf öğretmenini misiniz aynı zamanda, değil mi? Çevre eğitimi yüksek lisans öğrencisisiniz ve sınıf öğretmenisiniz.

Fatma Ertürk: Evet... Ben ailelere tek bir meşe palamudu ile başlamalarını öneriyorum aslında. Bu pınar çalısı dediğimiz bir tane daha tür var, meşeye yakın olan; o da kullanılabilir. Ben onu kullandım deney boyunca çünkü yakında bir meşe ağacını bulamadım. Tek bir tohumla başlamak kademeli gitmemizi sağlıyor, sorgulama temelli ilerlememizi sağlıyor. Yani bir tohum verdiğimde ne olur, iki tohum verdiğimde ne olur... Kargaya gelince, etraftaki karga sayısı da önemli. Yani ortamda bir karga ve bir meşe tohumu varsa, orada gayet güzel bir şekilde meşe tohumunu alıp karga yiyor. Ama tabii burada çocukların önce cevaplama gereken soru şu: Kargalar meşe palamudu yer mi? İlk önce bunu deneyimlemeleri gerekiyor. Önce atıp yediğini kanıtlamaları gerekiyor. Ve yedikten sonra da birden fazla karganın olduğu alana tek bir meşe palamudu bırakıp kenara çekilip sessiz olmak gerekiyor. Çünkü kargaları ürküttüğümüzde ortamdan uzaklaşıyorlar, bizi tehdit olarak görüyorlar. O yüzden sessizce bırakıp alandan uzaklaşmak ve sonrasında gözlem yapmak... Burada küçük bir tür içi rekabet yaşanıyor. Daha sonra şunu deneyimlemelerini istiyorum: Karga sayısı ile meşe tohumu sayısını arttırmak nelerle acaba sonuçlanıyor? Çocuklar burada belki meraklanıp yeniden gözlem ve deneyler yapmaya devam edebilirler ama bu kısmın gerçekten uzmanla olması çok kıymetli. Yavaş yavaş gitmek... Mesela 2 tohum 3 karga, 3 tohum 3 karga şeklinde kurguyu düzenlemek. Burada çocuklar biyoloji terimlerini kitaptan değil, yaşamın içinden öğreniyorlar. Ve o kavram bir daha önüne çıktığında zaten o hikaye zaten gözünün önünde canlanıyor. Böyle bir deney tasarımı evet yapılabilir ama kargalar konusunda dikkatli olmak lazım. Çünkü çok zekiler ve sanırım bizi tanıyorlar artık. Alçak uçuş yapıyorlar bize okul ortamında, muhtemelen meşe tohumu bekliyorlar bizden.

Ayşegül Akın: Peki hikâyede karga meşe palamutlarının bir tanesini yiyor, bir tanesini alıp saklıyor; değil mi, öyle ilerliyor?

Fatma Ertürk: Evet... Aslında saklama sebebi de diğer kargaların yemesini önlemek ve sonrasında gelip onu almak ama sanırım sonrasında unuttuğu meşe tohumları da oluyor. Çünkü okul alanında, özellikle kantin alanında çok fazla çöp kutusu var ve kargalar çoğu zaman doğadan uzaklaşıp çöp kutularını karıştırarak bizim gibi hazır yiyecekleri tercih etmeyi daha çok seviyorlar. Ekosistemi bu denli etkiliyoruz ve belki de kargaların sayısını bile etkiliyor olabiliriz ortamda. Çünkü kaynak kıtlığı olmadıkça rekabet de oluşmaz ve farklı senaryolar ortaya çıkmaz. Aslında şehir ortamında insan faktörünün etkisini görmüş oluyoruz.

Doğanın İçinde Bir Öğrenme Deneyimi

Ayşegül Akın: Hocam, size sormak istiyorum: Tasarladığınız bu öğrenme alanına çocuklar ve öğrenciler geliyorlar ve orada doğanın döngüsünü gözlemliyorlar. Biraz anlatır mısınız, nasıl bir deneyim oluyor?

Prof. Dr. Kemal Yürümezoğlu: Şimdi deneylerimizle bir okul fikri yavaş yavaş oturuyor. Öncelikle bizim tasarımlarımız ve koruduğumuz alan dışındaki yerlerden başlayıp etrafta neler var? Daha sonra da koruduğumuz alanda neler var? Aslında asıl amaç ikisinin kıyaslamasını görmek. Çünkü çimlerin biçildiği alanlarda gerçekten tohumlar yeşermiyor. Yeşerse bile belli bir zaman sonra zaten kesilmek zorunda kalıyor. Bu da çevre düzenlemenin bir parçası gibi ama müthiş bir çelişki aslında. Çevreye iyi baktığımızı düşünerek bir şekilde biyoçeşitliliğin önünde engel gibiyiz. Çocuklar öncelikle doğal ortamda fark edip hangi ağaçların fideleri var, fidesi olan her ağacın ebeveyni var mı gibi... Başlangıçta birazcık böyle hazırlayıcı sorular... Daha sonra da alana geldiğimizde “Alan içerisinde neler var? Hangi bitkilerin fideleri var? Ve bunların ebeveynleri yok?” şeklindeki sorularla. Çocuklar aslında kolay fark edebiliyorlar ilişkileri. Çünkü kafalarını kaldırdıklarında yukarıda çam ağacı, defne ağacı, zeytin ağacı ve çitlembikler, biraz uzakta yaban mersini ve bunların da fideleri var aynı zamanda bizim bahçede. Çam ağacı yukarıda, çok kolay takip etmek çünkü direkt kozalağı içeriye düşüyor. İçeri düştüğü için de uygun ortam bulduğunda çimlenebiliyor. Ama yaban mersini 5–10 metre

daha uzakta, onun kolay kolay gelmesi mümkün değil. O zaman diğer faktörler devreye girmeye başlıyor. İşte bunlardan örnekler anlatıp bir şekilde, yani bizim dışımızda aslında bir düzen var ve bu düzenin olağanlığı çevrenin kendi kendine sürdürmesini destekliyor. Çocuklar birkaç örnek görmekten bile müthiş etkileniyor. Bu bize şu mesajı veriyor: sürdürülebilirlik gözlemlenebilir. Bak, bu yakın alanda gözlemlenebilir. Şimdi gözlem alanımızı biraz genişletelim, bahçeye bakalım. Şimdi biraz daha genişletelim, ilçemize bakalım, evimize bakalım gibi başladığımızda aslında birazcık anlamaya başlıyoruz, bu sürdürülebilirlik nedir şeklinde. Bizim seçtiğimiz yer aslında bir hikayenin başlangıç noktası gibi. Odak noktamızda çocuklar olacak çoğu zaman; ama yetişkinler için de neden olmasın! Onları da gezdirebiliriz, bahçemiz her zaman açık zaten, kimseye kapalı bir yer değil. Gezi için bir tedbir bulduk, çok güzel bir fikirdi. Fatma'nın fikriydi. Daha önceden bahçede zorunlu olarak kesilmiş, yıkılmak üzere olan ağaçlar vardı. Onlardan tomruklar kestik, küçük küçük. Bahçeye yürüme parkuru olarak yerleştirdik; bitkilere, fidelere basmadan bir tur atıp çıkabiliyoruz. Hem zarar vermeden, hem doğal bir malzeme ile hem de atık olmaktan kurtuldular tomruklar. Bizim bahçenin bir parçası oldular. Bir tur yürüdüğünüzde en azından 6-7 tane türe dokunabiliyoruz. Şimdi parkurumuzu farklı harfler çizerek, bir turda daha fazla bitki yakalayabiliriz mi şeklinde düzenlemeye devam edeceğiz. Bu arada, oranın ritmini bozmak istemiyoruz. Kendi haliyle yine yaşamaya devam etmesi lazım.

Bundan Sonrası: Tohumun İzini Sürmek

Ayşegül Akın: Peki bundan sonrası için planınız ne?

Prof. Dr. Kemal Yürümezoğlu: Bizim asıl projemiz bundan sonra şu olabilir: tohum taşınım yollarını keşfetmek. Aslında sürdürülebilirliğe doğrudan destek vermek demek bu. Her bir tohumun izini takip etmek farklı bir bilinç gerekiyor. Bu bilinçle ilgili belki bu hikâyelerin sayısını arttırmak olabilir. Yani farklı tohumlar, farklı yayılımlar, farklı tedbirler ve farklı bakış açıları... Bazen o kargayla sonuçlanır, bazen martıyla, bazen başka bir şeyle. Sonuçta asıl mesele aslında günün sonunda çevremizdeki, bizim yaşadığımız çevre. Hepimizin çevresi, canlıların çevresi. Canlıların hepsi katkı veriyor ama biz sanki yeterince katkı vermiyormuşuz gibi bir algı var. Benim kendi çocukluğumdan beri ki izlenim bu; bizim daha çok katkı vermemiz gerekiyor. Sürdürülebilirlik halkasını kırmamamız gerekiyor. Burada sanki bazı noktalarda farkında olmadan kırıyormuş gibi olabiliriz. Onun için bu tohum taşıma yollarını eğer keşfedebilirsek belki yanlış yaptığımız bazı şeyleri engelleyebiliriz diye düşünüyorum. Bu anlamda önemli. İkinci önemli şey, konuşmanın başında da bahsettim; bu alanlar aslında her yerde var. Ben şimdi şanslı olarak köyde büyümüş bir çocuğum. Bir meşe ağacı altında büyüdüm. Evimizin bahçesinde kocaman bir meşe ağacı var, yaklaşık 100 yaşında ve belki daha büyük. Bütün benim ninelerim, dedelerim, babam... Herkesin o ağaçla ilgili bir hikayesi var. Benim çocukluğumun hikayesi meşe ağacının altında geçti. Neden başka çocukların bir meşe ağacı olmasın okulunda, bahçesinde, çevresinde bir yerlerde? Ya da başka bir ağacı olmasın? Bu mümkün. Şehir de engel değil. Herkes köyde, işte doğanın içerisinde bir yerde doğmuş olma şansına erişmek durumunda değil ki. Çoğumuz şehirde yaşıyoruz artık. O zaman şöyle bir yaklaşım daha kurtarıcı olacak: Doğa her yer. Evimin içinde de doğadan bir köşe, balkonumda da doğadan bir köşe, apartmanın içerisinde doğadan bir köşe, okulumda da doğadan bir köşe yaparak aslında doğaya entegrasyonumuzu biraz daha güçlendirmemiz gerekecek. Ben bu ikinci fikrin bizi ya da başka birileri için daha çok ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. Diğerleri biraz daha araştırma gibi düşünülebilir, belki kendi sahamızda farkındalık için. Ama eğer bulaşırsa bu fikir, okulların birer sürdürülebilirlik alanı olması, evimizin bunların bir parçası olması, kendi bahçemizin... O zaman tamamlanmaya başlayacak hikaye. Bu Türker Kılıç hocanın bağlantısal bütünsellik kavramındaki arka planı; yani hepimiz aslında birbirimize,

zihinlerimizle bağılıyız. O zaman çevreye de bağılıyız. O zaman bu çevrenin bir parçasıyız. O zaman korumak değil, birlikte yaşamayı bir anlamda öğrenmiş olacağız.

Ayşegül Akın: Evet, beyin cerrahı Türker Kılıç'ı da anmış olduk. Dokuz Eylül Üniversitesi'nden Profesör Doktor Kemal Yürümezoğlu, Çevre Eğitimi Yüksek Lisans Öğrencisi ve sınıf öğretmeni Fatma Ertürk, çok teşekkürler programa katıldığınız, verdiğiniz bilgiler için.

Prof. Dr. Kemal Yürümezoğlu: Çok teşekkürler Ayşegül Hanım.

Fatma Ertürk (Devam): Bizler teşekkür ederiz, bize bu fırsatı sunduğunuz için.

Ayşegül Akın: Bu hafta onlardan Meşe Palamutu ile Karganın Hikâyesi'ni dinledik. Aslında doğayı dinledik. Haftaya bugün aynı saatte Doğa Konuşmaları için yine NTV Radyo'da buluşmak üzere, hoşça kalın.

Kaynak: NTV Radyo (2026, 10 Ocak). 226. Bölüm – Bir biyoçeşitlilik hikayesi [Podcast bölümü]. Doğa Konuşmaları. Erişim tarihi: 19 Şubat 2026, şu adresten alındı: <https://www.ntvradyo.com.tr/program/doga-konusmalari-/480/10-01-2026-28135>

BİR KIYIDAN EVRİME VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞE BAKMAK

Çağatay NALÇAOĞLU
MEB-Bodrum Bilim ve Sanat Merkezi

Bir deniz kıyısında uzun süre oturup baktığınızda, ilk fark edilen şey düzen değil, harekettir. Dalgalar gelir, geri çekilir; yosunlar birikir, sonra dağılır; kimi gün kıyı sakin, kimi gün rüzgârla savrulur. Ne tam bir kaos vardır ne de değişmeyen bir düzen. Kıyı, sanki sürekli kendini ayarlıyormuş gibi yaşar. İlginç olan şudur: Kıyı çizgisi, doğanın en üretken alanlarından biri olmasına rağmen hiçbir zaman “optimize edilmiş” görünmez. Kum düzensizdir, canlılar iç içedir, bazı türler gelir geçer, bazıları kalıcıdır. Buna rağmen kıyı ekosistemleri uzun süre ayakta kalabilir. Çünkü burada önemli olan en yüksek verim değil, uyumlu kalabilmektir. Evrimsel açıdan bakıldığında kıyı, tam anlamıyla bir eşik alanıdır. Karayla denizin, durağanla hareketlinin, tatlıyla tuzlunun kesiştiği bir sınır. Bu sınırdaki yaşayan canlılar, tek bir koşula göre “en iyi” olmak zorunda değildir. Aksine, değişken koşullara yeterince uyum sağlayabilenler hayatta kalır. Gelgitlere dayanabilen, tuzluluğa tolerans gösterebilen, zaman zaman aç kalmayı göze alabilen türler uzun vadede ayakta kalır. Bu eşikte evrim çoğu zaman tek başına işlemez.

Kıyıda yaşayan türler birbirlerinin varlığıyla şekillenir. Midyeler kayalara tutunurken algler için yüzey oluşturur; algler çoğaldıkça küçük omurgasızlar için besin alanı doğar; onlar arttıkça balıklar kıyıya yaklaşır. Bir türün küçük bir değişimi, diğerinin koşullarını değiştirir. Yani evrim burada çoğu zaman birlikte gerçekleşir. Kimse tek başına kazanmaz; denge, karşılıklı ayarlamalarla kurulur.

İnsan da bu hikâyenin tamamen dışında değildir. Kıyıya geldiğimizde bazen bu ritmin bir parçası oluruz, bazen de ritmi bozarız. Balıkçıyla, yüzücüyle, çocukla, yürüyüşçüyle kıyıya karışır; sonra betonla, setle, dolgu alanıyla geri döneriz. Bir adım yaklaşıp bir adım uzaklaşan bir tür gibiyiz. Ne tamamen uyumlu ne tamamen kopuk. Kıyının dirençli olmasının bir nedeni de bazı şeylerin yavaş kalmasıdır. Kumun yapısı, kaya yüzeyleri, dip canlıları, suyun dolaşımı... Bunlar bir gecede değişmez. Hızlı dalgalanan canlı topluluklarının altında, değişimi emen bir zemin vardır. Fırtına geldiğinde her şey savrulmaz; enerji dağıtılır, törpülenir. Doğa burada sanki bilinçli bir şekilde “her şeyin aynı hızda değişmesine” izin vermez. Biz ise çoğu zaman tam tersini yaparız. Kıyıyı daha güvenli, daha düzenli, daha kullanışlı hale getirmek isteriz. Dalgayı tamamen durdurmak için sert yapılar kurar, kıyıyı düzleştirir, sınırları netleştiririz. Kısa vadede rahat ederiz. Uzun vadede ise kıyı daha kırılgan hale gelir. Çünkü tamponları ortadan kaldırmış oluruz. Belki de sorun, doğanın yeterince verimli olmaması değil; bizim eşiklerde yaşamayı sevmememizdir. Kıyıları gibi belirsiz, değişken, kontrol edilmesi zor alanlar bizi rahatsız eder. Oysa evrimsel zaman bize şunu fısıldar: En uzun ömürlü sistemler, tam kontrol edilenler değil; değişime alan açabilenlerdir. İnsan bu açıdan hâlâ öğrenme aşamasında bir türdür. Bazen doğayla birlikte ayarlanır, bazen kendi hızını dayatır. Bazen kıyının ritmine uyar, bazen ritmi bozar. Sürdürülebilirlik belki de bu gidip gelmenin farkına varmakla başlar. Ne tamamen çekilmekle ne de tamamen hâkim olmakla... Ne zaman duracağımızı, ne zaman geri çekileceğimizi ve neyin yeterli olduğunu öğrenmekle.

Doğa verimli değildir. Ama yeterlidir.

Ve belki de bize düşen, bu yeterliliğin sınırlarında yaşamayı yeniden hatırlamaktır.

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞE GEÇİŞ İÇİN DİSİPLİNLERÖTESİNE UZANMAK

Salih Bozkurt

MEB- Matematik Öğretmeni

Günümüz dünyası, iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı, doğal kaynakların tükenmesi, toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesi ve kültürel çözülme gibi çok boyutlu krizlerle karşı karşıyadır. Bu krizler, yalnızca çevresel ya da teknik sorunlar olarak değil, aynı zamanda ekonomik, toplumsal, etik ve varoluşsal boyutları olan karmaşık yapılar olarak ele alınmalıdır. Bu nedenle sürdürülebilirlik, çevresel koruma politikalarının ötesine geçen; insanın doğayla, toplumla ve kendisiyle kurduğu ilişkinin bütüncül biçimde yeniden düşünülmesini gerektiren kapsamlı bir paradigma dönüşümünü ifade etmektedir.

Bu noktada temel soru, böylesine karmaşık ve iç içe geçmiş sorunların hangi düşünme biçimleriyle ele alınabileceğidir. Modern bilginin disiplinler yapılanması, uzmanlaşmayı ve analitik çözümlemeyi önceleyerek önemli ilerlemeler sağlamış olsa da, sürdürülebilirlik gibi çok boyutlu sorunları kavramada giderek yetersiz kalmaktadır. Bilginin parçalanması, bütüncül ilişkilerin görünmezleşmesine yol açmakta; doğa, toplum ve insan arasındaki etkileşimlerin kopuk ele alınmasına neden olmaktadır. Bu durum, disiplinler arası ilişkilendirmelerin farklı düzeyleri olan multidisipliner, interdisipliner ve transdisipliner yaklaşımların yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Parçalı Bilgiden Bütüncül Anlayışa

Multidisipliner yaklaşım, farklı disiplinlerin aynı sorun alanına, kendi kavramsal ve yöntemsel çerçeveleri içinde katkı sunduğu bir iş birliği biçimini ifade eder. Bu yaklaşımda disiplinler yan yana çalışır; ancak aralarındaki etkileşim çoğu zaman sınırlı kalır. Ortaya çıkan bilgi birikimi zengin olmakla birlikte, çoğu zaman parçalıdır. İnterdisipliner yaklaşım ise bu etkileşimi derinleştirerek, disiplinler arasında kavramsal ve yöntemsel alışverişi mümkün kılar. Bu sayede sorunlar daha bütüncül biçimde analiz edilebilir. Ancak bu düzeydeki çalışmalar da çoğu zaman akademik alanın sınırları içinde kalmakta; gündelik yaşam pratikleri ve toplumsal bağlamla sınırlı ölçüde ilişkilendirilmektedir.

Transdisipliner, yani disiplinlerötesi yaklaşım, bu iki düzeyin ötesine geçerek disiplin sınırlarını büyük ölçüde aşar. Bilimsel bilgiyi felsefi sorgulama, etik değerlendirme, kültürel pratikler ve yaşantısal deneyimlerle bir araya getirir. Böylece sürdürülebilirlik, teknik bir problem alanı olmaktan çıkar; insanın dünyadaki varoluşunu yeniden düşünmesini gerektiren bütüncül bir dönüşüm sürecine dönüşür. Bu yönüyle disiplinlerötesi yaklaşım, sürdürülebilirliğin yalnızca “nasıl üretiriz ve tüketiriz?” sorusuyla değil, aynı zamanda “nasıl yaşarız?” sorusuyla birlikte ele alınmasını mümkün kılar.

Neden Sürdürülebilirlik Disiplinerötesidir?

Sürdürülebilirlik sorunsalı, doğası gereği tek bir disiplinin açıklama ve çözüm üretme kapasitesini aşmaktadır. İklim değişikliği, yalnızca çevre bilimleriyle; biyolojik çeşitlilik kaybı ise yalnızca ekolojiyle açıklanamaz. Bu sorunlar, ekonomik üretim biçimleri, tüketim alışkanlıkları, toplumsal yapı, kültürel değerler, politik tercihler ve etik sorumluluklarla birlikte ele alınmalıdır. Bu yönüyle sürdürülebilirlik, yalnızca çevresel değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir kriz alanına işaret etmektedir.

Bu krizin görünür göstergelerinden biri, bireysel ve toplumsal ölçekte giderek büyüyen ekolojik ayak izidir. Ekolojik ayak izi, insan faaliyetlerinin doğa üzerinde yarattığı toplam baskıyı ifade eden bütüncül bir göstergedir. Bugün birçok toplum, yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamak için gezegenin kendini yenileme kapasitesinin çok üzerinde kaynak tüketmektedir. Bu durum, sürdürülebilirliğin yalnızca çevresel değil, aynı zamanda etik bir sorun olduğunu da ortaya koymaktadır. Çünkü yüksek ekolojik ayak izi, gelecek kuşakların yaşam olanaklarını daraltmakta ve küresel ölçekte adaletsiz bir kaynak paylaşımına yol açmaktadır.

Bu bağlamda sürdürülebilirlik, yalnızca teknolojik yeniliklerle ya da çevresel düzenlemelerle değil, aynı zamanda değer temelli ve etik bir dönüşümle mümkün olabilir. Disiplinerötesi yaklaşım, sürdürülebilirliği “nasıl daha verimli üretiriz?” sorusunun ötesine taşıyarak, “nasıl daha adil, ölçülü ve anlamlı yaşarız?” sorusu etrafında yeniden inşa eder. Böylece sürdürülebilirlik, insanın kendisiyle, başkalarıyla ve doğayla kurduğu ilişkinin niteliğini merkeze alan varoluşsal bir sorgulama alanına dönüşür.

Bilgi, Değer ve Yaşam Arasında Yeni Bir Denge

Modern bilimsel düşünce, analitik çözümleme ve uzmanlaşma ilkeleri sayesinde önemli kazanımlar elde etmiştir. Ancak bu yaklaşım, karmaşık sistemlerin bütüncül yapısını kavramada sınırlılıklar taşımaktadır. Sürdürülebilirlik bağlamında ihtiyaç duyulan, bilimsel bilginin etik, kültürel ve yaşantısal boyutlarla bütünleştirilmesidir. Disiplinerötesi yaklaşım, bu bütünleşmeyi mümkün kılarak, sürdürülebilirliği normatif bir çerçeveye yerleştirir.

Bu çerçevede insan, yalnızca rasyonel bir özne değil; aynı zamanda duygusal, sezgisel ve ahlaki boyutları olan bütüncül bir varlık olarak ele alınır. Bu perspektif, sürdürülebilir yaşam pratiklerinin yalnızca çevresel etkiyi azaltmaya değil, aynı zamanda bireysel ve toplumsal iyilik hâlini artırmaya yönelmesini sağlar. Ekolojik ayak izini küçültmeye yönelik çabalar, bu noktada yalnızca teknik tercihler değil; aynı zamanda etik bir duruş ve bilinçli bir yaşam yönelimi olarak anlam kazanır. Daha az tüketmek, daha yavaş yaşamak, doğayla daha derin ilişkiler kurmak ve topluluk bağlarını güçlendirmek, bu dönüşümün temel unsurları arasında yer alır.

Sonuç olarak sürdürülebilirlik, mevcut kalkınma paradigmasının sınırlı düzeltmelerle sürdürülmesini değil, insanlığın dünya üzerindeki varoluş biçiminin köklü biçimde yeniden düşünülmesini gerektirmektedir. Disiplinerötesi yaklaşım, sürdürülebilirliği teknik bir hedef olmaktan çıkararak, etik, kültürel ve varoluşsal boyutlarıyla birlikte ele alan bütüncül bir yaşam ufku sunmaktadır. Bu ufuk, insanın doğa üzerindeki etkisini azaltmaya değil, doğayla kurduğu ilişkiyi yeniden anlamlandırmaya dayanan daha dengeli ve sorumlu bir yaşam anlayışına işaret etmektedir.

FELSEFEYİ SEYAHAT EDERKEN ÖĞRENDİM

İBRAHİM ÇALIŞGAN

Emekli Hâkim

Çocukluğum küçük bir köyde geçti. Kitap deyince aklıma sadece ilkokuldaki bazı arkadaşlarımda bulunan ders kitapları gelirdi. İletişim aracı radyoydu. Onu da her zaman dinleyemezdim, akşamdan akşama havadis vakti açardı rahmetli Dedem.

Gazeteyi, televizyonu nice sonra şehirde duydum, gördüm. Kış geceleri sobası yanan başodamızda, güneş açtıkça evimizin önünde bulunan söğüt kütüğündeki çenede güngörmüş yaşlıların sohbetleri oldu. Bu sohbetler köyün kuruluşundan başlar; umumi harp(I. dünya savaşı), seferberlik, yol vergisi, imece, yokluk derken Kıbrıs çıkartmasına kadar devam ederdi.

Köyde çoğu kişi birbirinin akrabasıydı. Herkes herkesi ata köküne kadar tanırdı. Geçim kaynağımız tarım ve hayvancılıktı. Buğday ekimi, ceviz dikimi, pancar çapası, tırpan biçmesi, harman dövmesi, pekmez kaynatması, kışlık odun tedariki derken günlerimiz, yıllarımız , hayatlarımız hep benzer şekilde tekdüze sürer giderdi.

Köye arada jandarmanın gelmesi dedikoduya sebep olurdu. Kim, kimi, niye şikayet etmiş?

Falanca sınırı sökmüş, bahçesine giren ineğe taş atmış, hırlayan ite değnek savurmuş diye konuşulurdu geriden geriye.

Bir de güz mevsiminde elekçiler, kalaycılar, çerçiler gelirdi. Biz çocukları, “Elekçilere sokulmayın, çocukları kaçırp kolunu çolak ederek dilendiriyorlar.” diye korkuturlardı. Kalaycılar geldiğinde başta Anam, Ninem olmak üzere köyün bütün kadınları bakır taslarını, kaplarını, kazanlarını sırtlayıp bayram yerine gidiyorlarmış gibi sevinçle koşarlardı.

Yaz günleri dağlarda çobanlık, tarlalarda ırgatlık yaptığımdan jandarmayı, elekçiye, çerçiye göremezdim ancak köy hayatına göre farklı gelen bu insanları ve yaptıkları işleri hep merak ederdim. Yüksek dağların başına çıktığımda ufukta görülen köyleri, o köylerin ve dağların ötesini görmeyi çok isterdim. Uçan kuşlar gibi kanatlarım olsa; o dağların zirvesini aşsam, ötelere, daha ötelere baksam; insanları tanısam, yemeklerini yesem, sularını içsem diye hayal kurardım. İnsanları, yemekleri, otları, ağaçları bizim köydekilere mi benziyor, başka türlü mü acep derdim.

Şafak sökmeden kalktığımdan tanın ağardığı yerde olsam, oradan daha doğuya baksam, hatta hep doğuya gitsem, güneşin gece uyuduğu yere ulaşısam diye düşünürdüm. Bu düşüncemi Dedemle paylaştığımda, “Güneş her yerde farklı zamanda doğar, ne kadar doğuya gitsen güneş de o kadar yükselmiş olur, güneş uyumaz.” derdi ancak bunun nasıl olduğunu algılayamazdım.

Çoban arkadaşlarımla “Dünyanın nasıl bir yer olduğunu, güneşin doğuşunu batışını, geceyi, ayı, yıldızları, yıldızların ötesini; başka yerdeki insanları; o insanların elbiselerini, dillerini, yemeklerini, hayvanlarını; asıl olarak insanın nasıl bir yaratık olduğunu” konuşurduk. Sonradan matematik felsefesi doktorası unvanı kazanan çoban arkadaşım Mehmet Özdemir, köy eğitmeninin yeğeni olduğundan bizlerden farklı olarak ders kitaplarının dışında başka kitaplar da okurdu; sık sık felsefeden, eski yunan filozoflarından, mantıklı düşünmeden,

bilimden bahsederdi. Arkadaşım Mehmet'in anlattıklarını bir türlü kavrayamazdım. Metafizik, diyalektik, soyut düşünme, evren, evrim gibi kavramları içeren birçok cümle kurardı.

Ben gözümle göremediğimi zihnimde asla tasarlayamazdım. En basitinden koyun deyince sürümdeki koyunlar aklıma gelirdi. Koyun türlerinin farklı olabileceğini; kiminin kuyruksuz, kiminin kıvrırcık yünlü, kiminin kapkara, kiminin iki yılda üç doğumda üçüzer doğuracağını gözümle göremediğimden inanamazdım.

Aradan yıllar geçti. Bu esnada felsefe kitapları okumaya gayret ediyordum. Ancak yirminci sayfayı bir türlü geçemiyordum. Kitabın dili çok ağır geliyordu. Bilmediğim onlarca kelime karşıma çıkıyordu. Sözlükte tek tek anlamlarını okusam da öğrenemiyordum. Metafizik, analitik, diyalektik, ontolojik, egzotik, etnosentrik, fanatik, fantastik, demokratik, teokratik, dogmatik, eklektik, otantik, mistik, laik, sempatik, karizmatik gibi onlarca terim.

İran'a yaptığım seyahatte ortak tarihimizle ilgili aynı olayları, savaşları, dinimizi İranlıların farklı değerlendirdiklerini görünce çok şaşırıştım. Ben, ülkemizin tarih ve din kitaplarında yazan bilgi ve değerlendirmelerin doğru olduğunu iddia ediyordum, İranlılar ise kendi inanç ve değerlerin gerçeğin tâ kendisi olduğuna inanıyorlardı. Benzer değer yargılarına seyahat ettiğim Hindistan, Amerika, Almanya, Arabistan, Vietnam gibi farklı coğrafya ve kültür bölgelerinde de tanık oldum. Acaba kimin doğrusu gerçeği ifade ediyordu?

İran seyahatimde ortodoks ve heterodoks terimlerini kavradım. Bazı ilahiyat hocaları, "Şiilik islamiyetin heterodoks yorumudur." derken neyi kastediyorlardı? Burada ana akım sözcüğünden söz etmem gerekiyor. Bir dinin, bir ideolojinin çoğunluk görüşünü kabul edip kendilerini bu din veya ideolojinin merkezine koyanlar; kendilerinden farklı görüşte olanlara, azınlıkta kalanlara heterodoks diyorlarmış. Ana akımı oluşturan bu çoğunlukta olanlar ise ortodoks sayılıyormuş.

Herhangi bir dinin ana akım dışında kalan en uç veya en sıra dışı yorumuna mensup olanların, "En doğru inanç bizimki" diyerek özgüvenli hallerini görünce nasıl tepki vereceğimi bilemedim. Kafamdaki genel bilgi, "Herkes farklı dünya görüşüne, dine ve ideolojiye sahip olabilir, herkesin doğrusu kendine, saygı duymalıyız." şeklindeydi. Ancak benden açıkça farklı düşünen ve inanan birisi karşımdayken öylece susup durmalı mıydım? Demokratik tavır susup saygı göstermeyi gerektiriyormuş.

Zihnimde bir türlü oturmayan diğer bir kavram ise egzotik terimiydi. Egzotik coğrafya, egzotik bitki, egzotik meyve, egzotik hayvan gibi birçok egzotik sıfatlı varlıklardan seyahat kitapları söz ediyordu. Arabistanda hurma, misvak ağaçları; develer, çöller gördüm. Bunların hiçbir köyümün ağaçlarına, hayvanlarına, arazilerine benzemiyordu. İşte buna egzotik coğrafya deniyordu. Arap erkeklerinin başlarına geçirdikleri kefiye, kefiyeyi saran agel adlı siyah halka, beyaz uzun cellabiye denilen entari elbiseleri, elleriyle yemek yemeleri yine egzotik bir hayattı.

Hayatımda ilk defa şeker kamışının ezilerek çıkan suyunu Hindistanda sokakta içtim. Hindistan cevizi ile demirhindi meyvelerini ağaçlarından bizzat kopartarak yedim. Tayland ve Vietnamdaki ejder(dragon), rambutan, mangosteen, lyche, durian meyveleri bırakın ülkemizi Hindistan da bile yoktu. İşte yaşadığımız coğrafyanın dışındaki farklı coğrafyaların bitkilerine, hayvanlarına egzotik sıfatını yakıştırıyormuşuz.

İrk ve kültür farklılıkları ile benzerliklerinin nedenlerinin araştırılması beni antropoloji bilimi ile tanıştırdı. Bu bilimin temel kavramları kültür, kültürel rölativizm ve entosentrizmdir.

Latince culturakelimesinden gelen kültür terimi, doğanın(natura) yarattıklarının tersine; insanın ürettiği gelenek, giyim, mimari, hukuk, yemek, teknik vesaireyi kapsamaktadır. Her insan bir kültür ortamında doğuyor, zamanla içinde bulunduğu bu kültürün değer yargılarını benimsiyor(kültürleşme); sonrasında kendisini, dünyayı ve diğerlerini kendi kültürünün penceresinden değerlendiriyor. Biz ve öteki doğuyor. Bize benzemeyen, bizden olmayan öteki hep düşman sayılıyor. İşte bu tür düşünme kalıbına etnosentrizm(insan ben merkezcilik) deniyor. İranlılar, bizce batıl sayılan başka din mensupları, kara derililer, çekik gzller hep öteki. tekilerle tek olan bu dünyada birlikte yaşamayı nasıl becereceğiz? İşte bunun cevabı kültürel rölativizm(görecelilik) denilen ‘‘Her toplum kendi varoluş ve yaşama kurallarını yani kültürünü kendisi oluşturur, bu bakımdan başka kültürlere de değerlidir, onlara saygı duymalıyız’’ şeklindeki görüştür.

Bir gezgin olarak kültürel rölativizme inanıyorum ve gezdiğim ülkelerin kültürlerine, insanlarına saygı duyuyorum.

Kitap Önerisi:
Altı Harfli Bir Tatlı-Şermin Yaşar

Fatma GÜDER
MEB - Fen Bilgisi Öğretmeni

“Kimsesiz evin de kendine göre bir sesi varmış. Hareketi bile var. Tül perdeler sallanıyor, çiçeğin yaprakları kımıldıyor, kırlent dayadığın yerden düşüyor, kaç yıldır asılı duran çerçeve çivisinden çıkıyor, süt taşıyor, su kaynıyor, kapı arkasındaki süpürge devriliyor.

Zamanla bunlardan korkmamayı öğreniyorsun... Ama zamanla...O zamanın ne kadar olacağını bilmiyorsun işte.”

Sürdürülebilirliğe Başka Bir Yerden Bakmak: *Altı Harfli Bir Tatlı*

Bu ayın kitap önerisi, sürdürülebilirliğe alışık olduğumuz yerden değil; **insanın içinden**, ilişkilerden ve görünmeyen bağlardan bakıyor. Bazı kitaplar vardır; okuduktan sonra rafa kaldırılmaz, hayatın içine karışır. Şermin Yaşar’ın *Altı Harfli Bir Tatlı* adlı kitabı tam da böyle bir eser.

Şermin Yaşar, bu kitabında günümüz dünyasında yaşlılara neden yer olmadığını; onların gözünden bu “yer bulamama” hâlinin nasıl bir duyguya dönüştüğünü fark etmemizi istiyor. Hikâye, Selime Teyze’nin bir köye yerleşmesi ve o köye geçici bir ziyaret için gelen Meltem’le yollarının kesişmesiyle ilerliyor. İki kadın, karşılıklı sohbetler aracılığıyla hayatlarını birbirlerine açarken aslında birbirlerinin yaralarına da dokunuyor.

Selime Teyze’nin hikâyesi, çocuklarının dünyasında yer bulamayan, onların hayatlarında “var ama yok” olmayı reddeden bir annenin hikâyesi. Bildiği tüm hayatı ardında bırakıp, kimseye haber vermeden, iz bırakmadan bir köye yerleşiyor. Bulunmayı bekliyor. Meltem ise annesiz büyümüş, hiçbir yere ait hissedememiş bir kadın. Biri annesiz büyümenin, diğeri evlatları varken evlatsız yaşlanmanın derdini anlatıyor.

“Ama bütün ihtimallerde ailem hayatta ve hayatımda olsaydı eğer, her şeyin güzel olacağını, sıradan ve bir o kadar da mükemmel bir hayatım olacağını hayal ediyordum. Zannediyordum ki benim hayatımın dışındaki bütün hayatlar sıradan ve mükemmeldir. Sonra bir soru buldum kendime. Beni içine düştüğüm dipsiz kuyudan kurtaran bir ipti bu soru: Ne malum?”

Bu satırlar, kitabın merkezindeki kırılmayı açıkça gösteriyor. İnsan, başkasının hayatını hep “daha tamamlanmış” sanıyor. Oysa eksiklik, yalnızlık ve kırılğanlık herkesin hayatında başka biçimlerde var.

Şermin Yaşar, gündelik olanı edebiyatın merkezine alarak küçük ayrıntıların ne kadar büyük anlamlar taşıdığını hatırlatıyor. Bir tabak tatlı, bir anne sesi, bir çocukluk anısı... Hepsı birbirine eklenerek sürdürülebilir bir **duygusal ekosistem** kuruyor. Çünkü kitapta esas mesele tüketmek değil; **hatırlamak, korumak ve aktarmak**.

Altı Harfli Bir Tatlı, modern hayatın telaşı içinde kaybolmaya yüz tutan insani bağları yeniden kuran bir kitap. Okuru, daha az tüketip daha çok anlam biriktirmeye davet ediyor. Hızlı tüketim çağında asıl olanın ne olduğunu sessizce sorguluyor.

Bu kitabı okumak, bir hikâyeyi takip etmekten çok o hayatın içine girip orada yaşamak gibi. Yeri geliyor karakterlerle üzülmüyoruz, yeri geliyor onlarla seviniyoruz. Aslında kendi içimizde olanları, yaşadıklarımızı, yakınımızda görüp çoğu zaman görmezden geldiklerimizi okuyoruz.

Meltem, annesi tarafından doğduktan sonra terk edilmiş; babasının yeniden evlenmesiyle babaannesi ve dedesi tarafından büyütülmüş bir kadın. Hayatı boyunca bir aileye ait olmayı, sıcak bir sarılmayı bekleyerek yaşamış. Selime Teyze ise kocasını çok seven, dört çocuk büyütmüş bir anne. Hayatı güzel ilerlerken eşini kaybediyor. Ardından çocukları evleniyor, çalışıyor, her biri başka şehirlerde kendi hayatlarına dalıyor. Selime Teyze görülmek istiyor; aranmak, hatırlanmak istiyor. Ama kimsenin umurunda olmadığını fark ettiğinde, kimseye söylemeden Balıkesir’in bir köyüne yerleşiyor. Telefonunu da bilerek yanına almıyor.

Meltem ile Selime Teyze’nin yolları böyle kesişiyor. Biri annesizliği, biri dört evladı olup evlatsızlığı anlatıyor.

“İnsan karşısındakine ağlamaz; ona bakar, ona ağlıyormuş gibi yapar ama asıl kendine ağlar.”

“İnsan sanıyor ki kıyamet bir kerede kopacak. Belki herkesin kıyameti ayrı ayrı kopuyordur.”

Bu cümleler, kitabın insana dair en çıplak yerlerinden geliyor.

Çocuklara bırakılan miras her zaman somut değildir. Evler, eşyalar, kitaplıklar zamanla değişir. Ama bazı şeyler vardır ki ancak aktarılırsa var olmaya devam eder: alışkanlıklar, değerler, birlikte olma hâli, anlatılan hikâyeler. *Altı Harfli Bir Tatlı*, tam da bu görünmeyen mirasın izini süren bir metin.

Kitaptaki tatlı metaforu bilinçlidir. Tatlı; emek ister, zaman ister, paylaşılmak ister. Hızlıca tüketilip unutulmuş bir şey değildir. Bu yönüyle kitap, bugünün “hızlı çocukluğu”na karşı sessiz bir itiraz taşır. Her şeyin çabucak öğrenildiği, çabucak geçildiği bir dünyada; durmayı, birlikte yapmayı ve beklemeyi savunur.

“Çocukken yediğimiz şeyler değil, onlarla birlikte hissettiklerimiz kalır.”

Bu cümle, yalnızca kitabın değil; eğitimin, ebeveynliğin ve insan ilişkilerinin de özünü özetler. Çocuk, bilgiden önce duyguyu kaydeder. Birlikte yapılan bir şey, anlatılan bir hikâye, tekrar eden bir ritüel... Bunlar insanın iç dünyasında sürdürülebilir bir bağ oluşturur.

Bugün sürdürülebilirlik dediğimizde çoğu zaman doğayı, kaynakları, çevreyi konuşuyoruz. Oysa bu kitap bize şunu fısıldıyor: **Kültür de sürdürülebilir olmalı.** Hikâyeler, değerler, birlikte gülmenin ve paylaşmanın yolları... Şermin Yaşar, hızla tüketilen dünyaya karşı yavaşlamayı; hazır olana değil, emek verilmiş olana kıymet vermeyi öneriyor.

Altı Harfli Bir Tatlı, geleceğe bırakılan şeylerin her zaman büyük ve gösterişli olmak zorunda olmadığını hatırlatan, sakın ama derin bir kitap. Bazen bir tat, bir hikâye ve biraz dikkat, kuşaklar arasında kopmayan bir bağ kurmaya yeter.

Sürdürülebilir Günce Yıl: 4 Sayı: 5